

SLOVENSKÉ NÁRODNÉ
STREDISKO
PRE ĽUDSKÉ PRÁVA

Mladí dospelí z centier pre deti a rodiny a uplatňovanie práva na bývanie (2)

Analýza dostupných nástrojov riešenia
bývania mladých dospelých z CDR
v meste Košice

Názov: **Mladí dospelí z centier pre deti a rodiny a uplatňovanie práva na bývanie (2): Analýza dostupných nástrojov riešenia bývania mladých dospelých z CDR v meste Košice**

Vydalo: **Slovenské národné stredisko pre ľudské práva, Bratislava, 2021**

Autorský tím:

Mgr. Radka Vicenová, PhD.

Mgr. Michaela Ujházyová, PhD.

Za obsah a jazykovú úpravu zodpovedá autorský tím.

Grafická úprava:

Kovidesign

Kamila Černáková

Fotografie použité v tejto publikácii sú ilustračné a boli riadne licencované z freepik.com a unsplash.com

ISBN: 978-80-99917-26-3

Obsah

Úvod	5
1. Definícia problematiky a ciele výskumu	6
2. Poznámky k metodológii	9
3. Analytická časť	12
3.1 Štátny fond rozvoja bývania	12
3.1.1 Silné stránky ŠFRB z hľadiska možností bývania mladých dospelých z CDR	14
3.1.2 Slabé stránky ŠFRB z hľadiska možností bývania mladých dospelých z CDR	15
3.2 Sociálne nájomné bývanie	18
3.2.1 Silné stránky systému sociálneho nájomného bývania z hľadiska možností bývania mladých dospelých z CDR	19
3.2.2 Slabé stránky systému sociálneho nájomného bývania z hľadiska možností bývania mladých dospelých z CDR	20
3.3 Možnosť zotrvania v CDR po dovŕšení plnoletosti (tréningové bývanie)	25
3.3.1 Silné stránky možnosti zotrvania v CDR po dovŕšení plnoletosti z hľadiska možností bývania mladých dospelých z CDR	26
3.3.2 Slabé stránky možnosti zotrvania v CDR po dovŕšení plnoletosti z hľadiska možností bývania mladých dospelých z CDR	29
3.4 Sociálne služby krízovej intervencie	31
3.4.1 Silné stránky systému sociálnych služieb krízovej intervencie z hľadiska možností bývania mladých dospelých	32
3.4.2 Slabé stránky možnosti zotrvania v CDR po dovŕšení plnoletosti z hľadiska možností bývania mladých dospelých z CDR	34

3.5	Sociálne služby na riešenie nepriaznivej sociálnej situácie z dôvodu ťažkého zdravotného postihnutia a nepriaznivého zdravotného stavu	38
3.5.1	Silné stránky systému sociálnych služieb na riešenie nepriaznivej sociálnej situácie z dôvodu ťažkého zdravotného postihnutia a nepriaznivého zdravotného stavu z hľadiska možností bývania mladých dospelých z CDR	38
3.5.2	Slabé stránky systému sociálnych služieb na riešenie nepriaznivej sociálnej situácie z dôvodu ťažkého zdravotného postihnutia a nepriaznivého zdravotného stavu z hľadiska možností bývania mladých dospelých z CDR	40
3.6	Analýza spolupráce a komunikácie aktérov	40
3.6.1	Vnímanie úlohy vybraných aktérov v procese pomoci a podpory mladým dospelým pri riešení situácie s bývaním z pohľadu respondentov a respondentiek	41
3.6.2	Positívne a negatívne skúsenosti s aktérmi v procese pomoci a podpory mladým dospelým pri riešení situácie s bývaním z pohľadu respondentov a respondentiek	44
	Záver	46
	Odporúčania Strediska	48
	Bibliografia	50
	Zoznam grafov	53
	Príloha 1: Zoznam respondetov a respondentiek	54

Úvod

Slovenské národné stredisko pre ľudské práva (ďalej ako „Stredisko“) sa dlhodobo venuje otázke práva na bývanie a problémom pri jeho uplatňovaní v kontexte Slovenskej republiky. Špecificky sa v tejto oblasti venuje aj mladým dospelým z Centier pre deti a rodiny (ďalej ako „CDR“), ktorých považuje za zraniteľnú skupinu čeliacu zvýšenej miere ohrozenia straty bývania, prípadne vyrovnávajúcu sa so zásadnými prekážkami pri hľadaní a udržaní dlhodobého, bezpečného a stabilného bývania.

Táto publikácia predstavuje druhú časť výskumu „*Mladí dospelí z centier pre deti a rodiny a uplatňovanie práva na bývanie*“. V prvej časti malo Stredisko za cieľ zmapovať prístup mladých dospelých z CDR k bezpečnému a stabilnému bývaniu, pomenovať determinujúce faktory úspešnosti či neúspešnosti riešenia situácie s bývaním a identifikovať silné a slabé miesta “záchranej siete”, ktorá by mala cieľovú skupinu ochrániť pred bezdomovectvom (Vicenová & Ujházyová, 2021). Stredisko upozornilo predovšetkým na nedostatok nástrojov pomoci

a podpory v oblasti uplatňovania práva na bývanie pre mladých dospelých z CDR. Zo záverov zároveň vyplynulo, že medzi najprístupnejšie nástroje pre mladých dospelých z CDR patria najmä nástroje krízovej intervencie, zatiaľ čo nástroje, ktoré by pomohli zaistiť dlhodobé riešenia v oblasti bývania, sú pre túto cieľovú skupinu často neprístupné, prípadne prístupné iba veľmi ťažko.

V priamej nadväznosti na závery a zistenia ponúka táto publikácia ako druhá časť výskumnej aktivity hĺbkový pohľad na nástroje riešenia situácie s bývaním, ktoré boli identifikované v prvej fáze ako najrelevantnejšie. Prostredníctvom prípadovej štúdie zameranej na mesto Košice a okolie vyhodnocuje silné a slabé stránky možnosti riešenia bývania pre mladých dospelých z CDR a tiež spoluprácu aktérov, čím má Stredisko ambíciu presnejšie pomenovať problematické aspekty záchranej siete, ktorá by mala mladým dospelým z CDR pomáhať v snahe nájsť a udržať si dlhodobé, bezpečné a stabilné bývanie aj po opustení ústavnej starostlivosti a osamostatnení sa.

1. Definícia problematiky a ciele výskumu

V nadväznosti na teoretické východiská rozpracované vo výskumnej správe z prvej časti výskumu „*Mladí dospelí z centier pre deti a rodiny a uplatňovanie práva na bývanie*“ (Vicenová & Ujházyová, 2021) táto kapitola uvádza zhrnutie kľúčových teoretických predpokladov. Týkajú sa predovšetkým konceptualizácie problematiky bývania a špecificky problematiky bezdomovectva ako ľudskoprávneho problému, vnímania mladých dospelých z CDR ako skupiny, ktorá je zraniteľná, viacnásobne znevýhodnená a najmä priamo ohrozená stratou bývania, a v neposlednom rade zdôraznenia najzávažnejších problémov s dostupnosťou bývania na Slovensku vo všeobecnosti.

6

Stredisko vo svojich výskumných aktivitách v prvom rade zdôrazň je, že **téma bývania, predovšetkým problematika bezdomovectva alebo ohrozenie stratou bývania, je v prvom rade ľudskoprávna otázka.** Bývanie ako ľudské právo je zakotvené vo viacerých medzinárodných ľudskoprávných dohovorech. Bývanie ako súčasť práva

na primeranú životnú úroveň je uvedené v čl. 25 ods. 1 Všeobecnej deklarácie ľudských práv (Organizácia spojených národov, 1948), v čl. 11 ods. 1 Medzinárodného paktu o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach (Organizácia spojených národov, 1966), ale aj vo Všeobecnom komentári č. 4 Výboru OSN pre hospodárske, sociálne a kultúrne práva, ktoré definuje právo na bývanie v širšom kontexte ako „právo žiť v bezpečí, mieri a dôstojnosti“ (UN Committee on Economic, Social and Cultural Rights, 1991). Zároveň je problematika bezdomovectva úzko previazaná s prístupom k ďalším ľudským právam či ich ochranou. Ide najmä o ochranu práv ľudí bez domova alebo ich prístup k zdravotnej starostlivosti. Chápanie bývania ako sociálneho práva tiež predstavuje základ princípov sociálnej práce, akými sú *housing first* alebo *rapid re-housing*. Tie sú založené na predpoklade, že keďže je bývanie ľudské právo, nemôže byť ničím podmienené (Tsemberis, 2010), a zastabilizovanie bývania by malo byť prvoradým krokom v intervencii pri riešení situácie klientov a klientiek, ktorí a ktoré prišli o bývanie, keďže ide o predpoklad úspešnosti aj v ďalších oblastiach života (Cunningham & Batko, 2018).

Ako cieľovú skupinu tejto výskumnej aktivity Stredisko zadefinovalo mladých dospelých z CDR z niekoľkých dôvodov. Jednak ide o skupinu, ktorá je **kvôli absencii podpornej siete zo strany rodiny či blízkych viacnásobne zraniteľná v procese osamostatňovania**

(Kriglerová, Chudžíková, & Medľová, 2015). Pri deťoch a mládeži vyrastajúcich v CDR je zároveň pomerne bežná súbežnosť so sociálnym vylúčením (Ujházyová, 2019), s problémami s uplatnením sa na trhu práce (Fico, 2017), s finančnou stabilitou (Lukšík, Škoviera, Hargašová, & Fico, 2017), ako aj s absenciou pozitívnych vzorov (Fico, 2012). Ide pritom o faktory, ktoré priamo súvisia so schopnosťou nájsť a udržať si bezpečné a stabilné bývanie. Výskumy zo zahraničia, ale aj čiastkové štúdie uskutočnené na Slovensku naznačujú, že vyrastanie v prostredí ústavnej starostlivosti predstavuje jeden z častých determinujúcich faktorov bezdomovectva (Martijn & Sharpe, 2006; Roman & Wolfe, 1995), pričom je priamo naviazaný práve na absenciu podpory zo strany rodiny a blízkych (Dráb, Mikudová, Bodáčzová, & Antalová, 2019; Rochovská, 2013).

Stredisko už v predchádzajúcich výstupoch z výskumnej úlohy zameranej na uplatňovanie práva na bývanie zo strany mladých dospelých z CDR zdôraznilo hneď niekoľko problémov, s ktorými je nevyhnutné sa vysporiadať nielen pri analýze situácie prístupu mladých dospelých k bývaniu, ale aj k navrhovaniu a implementácii efektívnych a adresných opatrení v tomto smere. Týka sa to najmä pretrvávajúcej absencie legislatívneho a koncepcného vymedzenia „ľudí bez domova“ so zahrnutím širšieho chápania vyjadrenom v Európskej typológii bezdomovectva a vylúčenia z bývania – ETHOS (FEANTSA, 2005), aj keď je zároveň nutné zdôrazniť, že

diskusia na túto tému už prebieha (Ondrušová, a iní, 2015; Ondrušová & Fico, 2018). Stredisko považuje za kľúčové najmä **širšie zadefinovanie konceptu bezdomovectva** s ohľadom na typológiu ETHOS, ktoré zahŕňa aj formy neistého, krátkodobého či nestabilného bývania, akými sú napríklad aj formy krízovej intervencie.

Z predchádzajúcich výskumných aktivít Strediska totiž vyplýva, že práve tieto formy krízovej intervencie sú často považované za tie najprístupnejšie pre mladých dospelých po odchode z ústavnej starostlivosti (Vicenová & Ujházyová, 2021). Základnou limitáciou je aj **obmedzený prístup k dátam, ktoré by umožnili poskytnúť detailnejší pohľad na rozsah problému**. Okrem obmedzených dát, ktoré by dokázali poskytnúť presnejšie údaje (nielen) o mladých dospelých bez domova (Ondrušová, 2016), je dostupnosť dát obmedzená aj tým, že nie vždy je možné s mladými dospelými po osamostatnení sa udržiavať kontakt a sledovať ich situáciu s bývaním v dlhodobom horizonte (Ujházyová, 2019). Cenovo dostupné bývanie je okrem toho na Slovensku dlhodobým problémom. To dokazujú aj nepriaznivé hodnoty vychádzajúce zo štatistík preťaženia nákladov na bývanie. Dostupné dáta súvisiace s nákladmi na bývanie v rokoch 2010-2019 napríklad ukazujú, že náklady na bývanie vo väčšej miere zaťažujú predovšetkým domácnosti s príjmom menším ako 60 % mediánového príjmu; zároveň dostupné štatistiky z rokov 2011 až 2019 ukazujú vysoký podiel mladých ľudí

vo veku od 18 – 34 rokov, ktorí žijú v spoločnej domácnosti so svojimi rodičmi, kde sa Slovensko dlhodobo radí na najvyššie priečky medzi krajinami EÚ (Vicenová & Ujházyová, 2021).

V prvej časti výskumu o prístupe mladých dospelých k uplatňovaniu práva na bývanie sa preto Stredisko venovalo najmä zmapovaniu existujúcich možností riešenia bývania po odchode z ústavnej starostlivosti a na to, kde sociálni pracovníci a pracovníčky, ktoré s cieľovou skupinou mladých dospelých z CDR pracujú, vidia najväčšie re-

zervy v záchytnej sieti, ktorej zmyslom je zabrániť, aby mladí dospelí z CDR prepadli do bezdomovectva. V druhej časti Stredisko na tieto závery nadväzuje a prostredníctvom prípadovej štúdie má pri identifikovaných nástrojoch na riešenie bývania ambíciu zanalyzovať silné, ale aj slabé stránky existujúceho systému na lokálnej úrovni, vychádzajúc zo skúseností a postrehov aktérov zastupujúcich relevantné inštitúcie. Zároveň má za cieľ na základe prípadovej štúdie vyhodnotiť spoluprácu aktérov, ktorí sú z hľadiska riešenia bývania mladých dospelých z CDR kľúčoví.

2. Poznámky k metodológii

Táto štúdia ponúka analýzu silných a slabých stránok nástrojov a možností, ktoré mladí dospelí z CDR môžu alebo naopak nemôžu využiť na riešenie svojej situácie s bývaním po osamostatnení sa. Publikácia nadväzuje na päť najzásadnejších

zistení prezentovaných v prvej časti výskumnej úlohy, ktoré vychádzali v prvom rade zo skúsenosti sociálnych pracovníkov a pracovníčok s konkrétnymi nástrojmi riešenia bývania (Vicenová & Ujházyová, 2021):

1. Najprístupnejšie (a často aj jediné prístupné) sú pre cieľovú skupinu tie nástroje, ktoré by mali slúžiť v prvom rade ako krízová intervencia, teda nocľahárne, útulky a najmä domovy na polceste.
2. Nástroje, akým je napríklad sociálne nájomné bývanie, ktoré by mali podporovať cenovo dostupné bývanie, prípadne aj v kombinácii so sociálnymi službami podporujúcimi rozvíjanie samostatnosti a poskytujúcimi podporu v kľúčových oblastiach pre cieľovú skupinu mladých dospelých, sa často javia ako neprístupné alebo nie sú k dispozícii vôbec.
3. Ako neprístupný sa napriek zvýhodneným podmienkam pre odchovancov a odchovankyne z CDR javí aj Štátny fond rozvoja bývania (ŠFRB) ako nástroj, ktorý podporuje vlastnícke bývanie a má za cieľ uľahčiť kúpu vlastnej nehnuteľnosti za výhodnejších podmienok pre mladých dospelých z CDR.
4. Možnosť zotrvať v CDR po dosiahnutí plnoletosti vo forme tzv. tréningového bývania sa zdá byť optimálnym riešením v procese osamostatňovania sa, avšak iba v prípadoch mladých dospelých, ktorí dokončujú štúdium na strednej alebo vysokej škole.
5. Samosprávy majú kľúčovú úlohu v oblasti pomoci a podpory mladých dospelých pri hľadaní bývania po osamostatnení sa, najmä (ale nielen) kvôli financovaniu sociálnych služieb a spravovaniu sociálneho nájomného bývania.

Vzhľadom na kľúčovú úlohu regionálnej samosprávy a cieľ publikácie poskytnúť detailnejší pohľad na fungovanie nástrojov riešenia bývania, ktoré respondenti a respondentky v prvej fáze výskumu pomenovali ako kľúčové, bola uskutočnená prípadová štúdia, ktorá dostupnosť týchto nástrojov a úlohu aktérov v procese sledovala na lokálnej úrovni. Mesto Košice bolo ako prípadová štúdia vybrané hlavne kvôli tomu, že z predchádzajúcich rozhovorov absolvovaných v rámci

prvej časti výskumu vyplynula úzka spolupráca medzi organizáciami a inštitúciami pôsobiacimi v Košickom samosprávnom kraji. Z tohto dôvodu sme Košice považovali za potenciálne vhodné mesto pre identifikovanie nielen slabých, ale aj silných stránok systému. Zároveň Košice považujeme za dobrú príležitosť na analýzu prípadov z dobrej praxe kvôli príprave Programu hospodárskeho rozvoja a sociálneho rozvoja mesta Košice, na ktorej participujú organizácie a inštitúcie zo

štátnej správy, samosprávy, ako aj mimovládneho sektora (Magistrát mesta Košice, 2021).

Zloženie skupiny respondentov a respondentiek a štruktúra rozhovorov s nimi bola postavená na vyššie uvedení výsledkoch z prvej

fázy výskumu. Ich výber bol nastavený tak, aby boli zastúpené všetky inštitúcie a organizácie, ktoré boli v prvej fáze výskumu pomenované ako kľúčové práve cez identifikáciu nástrojov pre mladých dospelých na riešenie bývania po opustení CDR:

- Samospráva a štátna správa (vrátane inštitúcií, ktoré spadajú pod mesto, okres, kraj, ÚPSVaR SR a Štátny fond rozvoja bývania).
- NGO sektor a oblasť sociálnej práce (vrátane inštitúcií a organizácií, ktoré poskytujú sociálne služby rôznorodého charakteru, fungujúce z verejných, ale aj súkromných zdrojov).
- Centrá pre deti a rodiny (pôsoiace v meste Košice).
- Mladí dospelí (v rôznych fázach procesu osamostatňovania).

Mladí dospelí, ktorí sú v procese osamostatňovania, prípadne si ním v nedávnej minulosti prešli, boli identifikovaní ako samostatná podskupina respondentov a respondentiek. Cieľom bolo zahrnúť skúsenosti samotnej cieľovej skupiny s identifikovanými nástrojmi riešenia bývania. Vzhľadom na nízky počet mladých dospelých, ktorí/é sa zúčastnili výskumu ako respondenti a respondentky, boli však odpovede vyhodnotené ako ilustračné, dopĺňajúce kontext popísaný ostatnými respondentmi a respondentkami.¹

Respondenti a respondentky boli oslovení/é prostredníctvom inštitúcií, ktoré reprezentujú, priamo so žiadosťou o pološtruktúrovaný rozhovor. Rozhovory prebiehali osobne v septembri 2021 v Koši-

ciach; respondenti a respondentky boli vopred upovedomení/é o vyhotovení audiozáznamu a boli požiadaní/é o vyslovenie súhlasu s nahrávaním; nahrávky, ako aj následné prepisy, boli anonymizované a spracované v súlade s nariadeniami GDPR. Celkový počet uskutočnených rozhovorov bol 32, z toho šesť respondentov a respondentiek bolo zo skupiny samospráva a štátna správa, štrnásť respondentov a respondentiek zo skupiny NGO sektor a oblasť sociálnej práce, šesť respondentov a respondentiek zo skupiny CDR a šesť respondentov a respondentiek zo skupiny mladí dospelí (pozri Prílohu 1).

Štruktúra rozhovorov takisto vychádzala zo záverov prvej časti výskumu a opierala sa o šesť bodov²:

¹ Citácie mladých dospelých sú v texte farebne a graficky odlišené žltou farbou.

² Štruktúra rozhovorov s mladými dospelými sa opierala o rovnaké body, avšak s otázkami prispôbenými pohľadu mladých dospelých a zameranými na ich priame skúsenosti.

- Úvod do pôsobnosti a kompetencií inštitúcie, ktorú respondent alebo respondentka zastupuje.
- Popis možností a nástrojov, ktoré inštitúcia zastúpená respondentom alebo respondentkou vie a môže ponúknuť mladým dospelým z CDR pri riešení situácie s bývaním.
- Aktéri, ktorí sú z hľadiska respondentov a respondentiek v procese dôležití, vrátane identifikácie aktérov, s ktorými priamo spolupracujú alebo nespôlpracujú.
- Faktory, ktoré sú respondentami a respondentkami vnímané ako kľúčové pre úspešnosť mladých dospelých z CDR pri riešení situácie s bývaním.
- Limity a prekážky, ktorým mladí dospelí z CDR čelia pri riešení situácie s bývaním.
- Perspektíva zlepšenia činnosti inštitúcie, ktorú respondenti a respondentky zastupujú, najmä z hľadiska ďalšej pomoci a podpory mladých dospelých.

Rozhovory boli doslovne prepísané a následne analyzované. Vo výpovediach respondentov a respondentiek boli identifikované predovšetkým skúsenosti a postrehy súvisiace s nástrojmi riešenia situácie s bývaním, a to nielen z hľadiska **dostupnosti**, ale najmä **efektívnosti** a funkčnosti jednotlivých nástrojov na pomoc a podporu mladých dospelých v procese hľadania vlastného bývania. Silné a slabé

stránky prezentované v tejto štúdii preto vychádzajú primárne z hodnotenia respondentov a respondentiek a sú založené na ich skúsenostiach v praxi. Samostatne boli tiež vyhodnocované skúsenosti a postrehy respondentov a respondentiek z hľadiska spolupráce a komunikácie s inými aktérmi, ktoré boli vyhodnocované buď ako pozitívne alebo funkčné (POZ) a negatívne alebo nefunkčné (NEG).

3. Analytická časť

V skúsenostiach respondentov a respondentiek sme sa zamerali na päť kategórií nástrojov na riešenie bývania mladých dospelých z CDR. Táto kapitola ponúka sa-

mostatnú analýzu každého z nich, vrátane stručnej definície legislatívneho rámca a základných štatistických údajov:

1. úverové produkty poskytované Štátnym fondom rozvoja bývania;
2. sociálne nájomné bývanie;
3. možnosť zotrvania v CDR po dovŕšení plnoletosti;
4. sociálne služby krízovej intervencie;
5. sociálne služby na riešenie nepriaznivej sociálnej situácie z dôvodu ťažkého zdravotného postihnutia a nepriaznivého zdravotného stavu.

Posledná časť kapitoly je zameraná na vzájomnú spoluprácu a komunikáciu kľúčových aktérov na regi-

onálnej úrovni (konkrétne v meste Košice a okolí).

3.1 Štátny fond rozvoja bývania

Podľa Zákona 150/2013 Z. z. o Štátnom fonde rozvoja bývania je ŠFRB inštitúciou, ktorá má v pôsobnosti implementáciu priorít štátnej bytovej politiky, vrátane poskytovania finančnej podpory pri kúpe alebo výstavbe bytu či rodinného domu pre rôzne cieľové skupiny. Mladí dospelí z CDR majú v rámci politik

ŠFRB zvýhodnenú pozíciu vo viacerých ohľadoch. Podľa § 6 ods. 4b zákona 150/2013 Z. z. sú „odchovanci“ zadefinovaní ako cieľová skupina, ktorá má nárok využívať niektoré zo zvýhodnení, medzi ktorými je napr. možnosť čerpať úver až do výšky 100 % ceny nehnuteľnosti (najviac do výšky 120 000 EUR), využívať zvýhodnenú úrokovú sadzbu 1 % či dĺžku splácania až do 40 rokov. Na túto cieľovú skupinu sa tiež vzťahuje výnimka na kúpu staršieho bytu, pričom ostatní žiadatelia a žiadateľky môžu požiadať o úver zo ŠFRB iba na byt, ktorý nie je starší ako tri roky. Odchovanci a odchovankyne z CDR môžu o úver zo ŠFRB žiadať do 35 roku života; ak majú maloleté dieťa, vekové obmedzenie nie je.

Podľa informácií o postupe pri po-

dávaní žiadosti aktuálnych a platných v roku 2021, žiadosti o úver zo ŠFRB je možné podávať kedykoľvek v lehote od 15.1. do 30.9. Žiadosť sa podáva na príslušnom miestnom úrade (v mieste, kde sa nachádza kupovaný byt), následne sa posudzuje v centrále ŠFRB v Bratislave, pričom schopnosť platenia splátok úveru sa vyhodnocuje na základe celkového čistého príjmu žiadateľa alebo žiadateľky vypočítaného z príjmu za predchádzajúci kalendárny rok, ktorý nesmie prekročiť 5-násobok životného minima, a ktorý zároveň musí dosahovať aspoň 1,3-násobok životného minima (Štátny fond rozvoja bývania, 2021a). Zo štatistických údajov o činnosti ŠFRB za obdobie rokov 2012 až 2021³ zároveň vyplýva, že mu bolo doručených 328 žiadostí o pôžičku, z toho 43 žiadostí bolo podaných cieľovou skupinou odchovancov a odchovankyň z CDR (39 úspešných a 4 neúspešné žiadosti). Najviac žiadostí v tomto časovom období bolo podaných v okrese Košice IV (šesť žiadostí), v okrese Trenčín (päť žiadostí), a tiež Bratislava II, Ružomberok a Trnava (po tri žiadosti). Priemerná dĺžka schvaľovania žiadostí tejto cieľovej skupiny bola 42 dní, pričom najkratšie schvaľovaná žiadosť pri úspešnom kandidátovi bola posudzovaná 9 dní a najdlhšie schvaľovaná žiadosť bola posudzovaná 85 dní. Priemerná výška pôžičky na bývanie pre odchovancov a odchovankyne z CDR za posledných 10 rokov je 58 042,07 eur.

ŠFRB zároveň poskytuje aj možnosť žiadať o podporu pri výstavbe nájomných bytov. O podporu v prípade niektorých žiadateľov a žiadateľiek až do výšky 100 % nákladov na obstaranie nájomných bytov môžu žiadať obce, samosprávne kraje, neziskové organizácie a tiež iné právnické osoby za podmienky, že nájomný charakter bytov bude zachovaný po celý čas ich životnosti (Štátny fond rozvoja bývania, 2021b). Zo štatistických údajov o činnosti ŠFRB za obdobie rokov 2012 až 2021 vyplýva, že o podporu pri obstaraní nájomných bytov kúpou žiadalo spolu 993 subjektov (696 úspešných), z toho 931 žiadostí bolo podaných obcami prípadne mestami a 62 žiadostí bolo podaných právnickými osobami. O podporu pri obstaraní nájomných bytov pri výstavbe žiadalo v tomto časovom rozmedzí spolu 416 subjektov (323 úspešných), z toho 400 žiadateľov z kategórie obce alebo mestá a 16 žiadateľov z kategórie právnické osoby. Najviac žiadostí o podporu pri kúpe nájomných bytov bolo podaných v Nitrianskom kraji (243 žiadostí), zatiaľ čo najmenej ich bolo zaznamenaných v Bratislavskom kraji (10 žiadostí). Aj spomedzi žiadostí o podporu pri výstavbe nájomných bytov bolo najviac zaznamenaných v Nitrianskom kraji (106 žiadostí) a najmenej v Bratislavskom kraji (2 žiadosti). V Košickom kraji bolo v danom časovom období podaných 65 žiadostí na kúpu a 46 žiadostí na výstavbu nájomných bytov.

³ Štatistické údaje boli Stredisku poskytnuté Štátnym fondom rozvoja bývania na vyžiadanie v zmysle ustanovenia § 2 ods. 2 zákona č.211/2000 Z. z. o slobodnom prístupe k informáciám v znení neskorších predpisov.

3.1.1 Silné stránky ŠFRB z hľadiska možností bývania mladých dospelých z CDR

Respondenti a respondentky medzi silnými stránkami ŠFRB ako nástroja na riešenie otázky s bývaním zdôrazňovali najmä vyššie uvedené kritériá udeľovania pôžičiek zo ŠFRB, ktoré mladým dospelým z CDR zaisťujú **zvýhodnené podmienky čerpania úveru na vlastné bývanie**. Zvýhodnený status odchovancov a odchovankýň najmä z hľadiska výšky úroku a dobu jeho fixácie, možnosti kúpy aj staršieho bytu či možnosti financovania úveru až do výšky 100 % bol vo všeobecnosti respondentmi a respondentkami hodnotený ako pozitívny krok smerujúci k podpore mladých dospelých z CDR v ich snahe o zabezpečenie si vlastného bývania. Ako pozitívny aspekt procesu žiadosti o úver zo ŠFRB bol tiež zdôrazňovaný fakt, že žiadatelia a žiadateľky

môžu získať informácie a zároveň podať žiadosť na každom miestom úrade, ako aj fakt, že na rozdiel od bankových subjektov pre ŠFRB neplatia obmedzenia, ktoré by za bežných okolností v bankách pre mladých dospelých z CDR znamenali zásadné zneprístupnenie pôžičiek na bývanie. „Výhodou Štátneho fondu rozvoja bývania je to, že na rozdiel od bánk žiadateľ o úver neplatí poplatky za poskytnutie úveru, za vedenie úverového účtu a úroková sadzba sa nemení počas celej doby splatnosti úveru. Štátny fond nie je banka. Znamená to, že pre žiadateľov neplatia obmedzenia, ale fond pre nich stanovil vlastné pravidlá. Pre odchovancov to znamená, že úver poskytuje 100 % hodnoty nehnuteľnosti. Finančné inštitúcie takého nevedia poskytnúť.“ (R15)

14

„Ešte počas toho, ako som bola v detskom domove, chodili k nám na školenia nejakí ľudia a dávali nám školenia o financiách a o možnostiach, aké máme po opustení detského domova. A vtedy som sa dozvedela... len neviem, ako to je, či to tak funguje, keď žiadam hneď, keď odídem z domova alebo sa to dá aj mimo toho detského domova. Vlastne keď by som žiadala hypotéku, tak by som mala mať nárok na jednorozhodný úrok z hypotéky tým, že som z domova.“ (R26)

ŠFRB ako nástroj pomoci mladým dospelým z CDR je podľa respondentov a respondentiek relevantný nielen kvôli zvýhodneným úverovým podmienkam, ale zároveň aj kvôli **možnostiam poskytnutia podpory obstarávania nájomných bytov** pre obce, samosprávne kraje, ale aj neziskové organizácie a iné právnické osoby. Tie totiž následne takouto formou môžu poskytovať nájomné bývanie pre zraniteľné cieľové skupiny z hľadiska bývania, a teda napríklad aj pre mladých dospelých z CDR. „Nemusí to byť bytovka alebo bytový dom, môžu to byť jeden, dva, tri byty v by-

tovom dome, ktoré si môžu obstaráť. Obstaráť sa môže kúpou, výstavbou, prestavbou, nadstavbou, stavbou... Čiže obec alebo nezisko-

vá organizácia, ktorá by chcela pomôcť napríklad odchovancovi, tak môže obstaráť nájomný byt.“ (R7)

„On potom časom pochopil, že ŠFRB, s nimi keď sa rozprával, mu poskytne to, čo on potrebuje. A to je pevná zem pod nohami, mať vlastné bývanie. Takže on samozrejme začal pracovať a začal okrem jednej práce mať ešte druhú prácu, že mu to nejako vykrylo, cez náš projekt sme mu dali možnosť si spraviť vodičský typu C na tie veľké nákladné autá, a všetko spravil, inteligentný chlapec, ktorý je sebestačný. Už u nás nie je, išiel do podnikmu, potom si kúpil ten byt zo ŠFRB, je tam aj s priateľkou, pracuje doteraz, darí sa mu, no proste skvelé.“ (R24)

3.1.2 Slabé stránky ŠFRB z hľadiska možností bývania mladých dospelých z CDR

Napriek tomu, že v teoretickej rovine sú možnosti a príležitosti ponúkané zo strany štátu prostredníctvom ŠFRB vnímané pozitívne, skúsenosti respondentov a respondentiek poukazujú na viaceré medzery z hľadiska využívania tohto nástroja v praxi, čoho dôsledkom je najmä to, že žiadateľov a žiadateľiek z tejto cieľovej skupiny je veľmi málo („na prstoch jednej ruky by som spočítal“ (R7)).

Skúsenosť z praxe, napríklad, hovorí o **byrokraticky a administratívne náročnom procese** žiadania o úver, ktorý je z pohľadu (potenciálnych) žiadateľov a žiadateľiek o úver vnímaný ako náročný až nezvládnuteľný. „To percento je veľmi nízke. Čo sa týka vlastného bývania, hovorím, že možno, mne sa zdá, že 10 prijímateľov za celú našu existenciu sa nám podarilo, to preto, že to musí spĺňať tie ďalšie kroky, ktoré nie každý vie splniť.“ (R23) Jedným

z dôvodov môžu byť aj spomínané dlhé čakacie lehoty na schválenie úveru: „čo sa týka tej žiadosti fyzickej osoby, na kúpu bytu, tam sa to nedá hneď, tam bolo dakedy stopäť dní, teraz sa to skrátilo na nejakých šesťdesiat myslím. Čiže dva mesiace je lehota“ (R7). Aj dlhé lehoty schvaľovania žiadostí o pôžičky zo ŠFRB prispievajú k pocitom nedostupnosti nástroja, keďže pre respondentov a respondentky ide o zásadný problém najmä z hľadiska dynamiky trhu z nehnuteľnosťami, kde je nevyhnutné konať s väčšou flexibilitou (R19).

Medzi sociálnymi pracovníkmi a pracovníčkami tiež prevláda pocit, že možnosti ŠFRB sú pre mladých dospelých z CDR z viacerých dôvodov nedosiahnuteľné. Vo výpovediach respondentov a respondentiek sa objavovalo predovšetkým **hodnotenie kritérií posudzovania žiadostí o pôžičky zo**

ŠFRB a vyhodnocovania platobnej schopnosti ako nedostupných

(„tam nespadá skoro nikto. Takže tam, kebyže je to upravené, že to fakt bude štátny fond, ktorý má niekomu pomôcť s bývaním, keby sa to trošku inak nastavilo, tak by to bolo aj tejto skupine vo výbere, aby sa reálne mali možnosť dostať k bývaniu“ (R29)), prípadne hodnotenie **náročnosti procesu schvalovania** („cez to neviem, či by prešli“ (R32)).

Za slabú stránku by sa však dala označiť aj **slabá miera propagácie a informovanosti o možnostiach**, ktoré ŠFRB (nielen) pre túto cieľovú skupinu ponúka. „V našom kraji je ich strašne málo a môžete povedať rovno, že chýba osвета. A osвета musí začať v tých domovoch, tam kde sú oni.“ (R15) S nízkym počtom záujemcov je následne spojený aj objem prostriedkov, ktoré sú na tieto účely v realite vynaložené, keďže v prípade nízkeho počtu žiadostí o úvery „potom sa tie prostriedky presúvajú kde ich treba“ (R7). Nedostatočná miera informovanosti o možnostiach a kritériách poskytovania pôžičiek zo ŠFRB nielen medzi mladými dospelými z CDR, ale aj medzi sociálnymi pracovníkmi a pracovníčkami, ktorí a ktoré s cieľovou skupinou pracujú, môže taktiež prispievať k zníženej dostupnosti nástroja. Okrem už spomínaného hodnotenia nástroja ako nedostupného môže aj nepresné informovanie o podmienkach a kritériách pôžičiek zo ŠFRB posilňovať dojem neprístupnosti nástroja pre mladých dospelých. Príkladom je hodnotenie sociálnych pracovníkov a pracovníčok, ktorí poukazo-

vali na neprístupnosť pôžičiek zo ŠFRB kvôli nedostatočným možnostiam ručenia zo strany mladých dospelých („Nemajú z čoho, nemajú čo zabezpečiť, čo založiť. Jediné ak majú niekoho, kto by im zaručil. Koho dáme? Mamu ktorá má dlžoby po Milu Jarmilu alebo...? Väčšinou nie, hej? My zamestnanci ručiť určite nepôjdeme. Takže tam veľmi nie je možnosť.“ (R21)), pričom podľa pravidiel ŠFRB žiadatelia a žiadateľky ručia za úver výhradne nehnuteľnosťou. Podobná situácia sa objavovala aj v súvislosti s hodnotením úzkeho zamerania podmienok a kritérií schvalovania zo strany respondentov a respondentiek, keď tvrdili, že sú príliš úzko zamerané („tak on je tak oklieštený, čo sa s ním dá kúpiť, novostavby pomaly len...“ (R29)), pričom že nedostatočne reflektujú to, čo mladí dospelí z CDR reálne potrebujú. „to je viac-menej len taký príspevok, by som povedala, k niečomu, čo už človek má.“ (R30), čo sú rovnako tvrdenia, ktoré nie sú v súlade s vyššie uvedenými podmienkami poskytovania úverov ŠFRB.

Prípadov, kedy si mladí dospelí úspešne prešli procesom žiadosti o úver zo ŠFRB na vlastné bývanie, je preto iba minimum a podľa skúseností respondentov a respondentiek **ide skôr o výnimky**. „Naozaj na jednej ruke sa dajú počítať tie prípady. Je to málo, málo, málo. To sú naozaj prípady, kedy mladý dospelý je naozaj zodpovedný, urobil niekoľko prúserov, ale už sa spamätal, už má jasnú predstavu, pracuje viac ako rok, a chce naozaj pre seba, aby mal to vlastné bývanie, že ho niečo

poháňa, tá zodpovednosť. Ale je to málo, málokedy.“ (R24) Tieto skúsenosti teda naznačujú, že zatiaľ čo teoreticky sú možnosti ŠFRB nastavené dobre a výhodne pre cieľovú skupinu mladých dospelých, pre väčšinu z nich nejde o ten nástroj podpory v oblasti bývania, aký aj vzhľadom na svoje špecifické problémy potrebujú. Vlastné bývanie by preto nemalo byť jediným dostupným nástrojom na riešenie situácie s bývaním, keďže branie úveru a zadlžovanie sa nemusí byť vždy optimálne riešenie pre túto cieľovú skupinu. Väčšia pozornosť by sa preto mala venovať aj rozvoju ďalších nástrojov, napríklad formám nájomného bývania (pozri ďalšiu kapitolu).

Slabé stránky ŠFRB ako nástroja na riešenie bývania pre mladých dospelých z CDR sa netýkajú iba poskytovania úverov na bývanie priamo tejto cieľovej skupine, ale aj poskytovania finančnej podpory na obstarávanie nájomného bývania, ktoré v konečnom dôsledku môže

tejto cieľovej skupine pomôcť ešte adresnejšie, bez nutnosti zataženia úverom. V tomto ohľade respondenti a respondentky identifikovali dva hlavné typy problémov. Ten prvý súvisí s **dostupnosťou pozemkov na výstavbu nájomných bytov**, prípadne s obmedzeným počtom bytov, ktoré mestá a obce majú k dispozícii v rámci svojho bytového fondu, a ktoré by s finančnou pomocou zo ŠFRB mohli rekonštruovať a premeniť na nájomné byty obyvateľov. To teda znamená obmedzený počet bytov, ktoré môžu byť využívané ako nájomné bývanie pre zraniteľné skupiny obyvateľov: „je strašne málo obcí, ktoré majú obecné byty voľné. Lebo obce nemajú obecné pozemky. Obec si môže kúpiť pozemok, ale preplatí ju developer. Keď zaplatí za pozemok toľko ako developer, stráca sa výhoda, lebo náklady musia znášať tí nájomníci. A osвета je v tomto veľmi slabá.“ (R15)

Nové pozemky však kvôli **nízkej konkurencieschopnosti obcí a samosprávnych krajov voči súkromnému sektoru** nie je jednoduché získať. Zároveň je tiež nutné zdôrazniť, že o finančnú podporu pri obstarávaní nájomných bytov môže žiadať aj súkromný sektor, chýba však motivácia časť z vystavaných bytov alokovať do projektov nájomného bývania. „Štátny fond prišiel ešte s ďalším, že tie nájomné byty môžu stavať alebo požiadať o úver aj právnické osoby iné. Normálne stavebné firmy, ktoré chcú. Ale pre nich to nie je zase lukratívne, lebo to je nájom. A ten nájom je zase regulovaný.“ (R7)

„Nemal som stabilnú prácu. Tam bol najväčší problém práve to, že ja som nemal prácu na, laicky to nazvime, trvalý pracovný pomer. A plus tam je tá nešťastná podmienka, že musíte mať rok tento trvalý pomer, dokonca na neurčitý čas musíte mať pracovnú zmluvu, pracovný pomer a rok byť zamestnaný, a až potom si požiadať. (...) Ja som to vedel, že nemám nárok, ja som vedel, že toto je prekážka.“ (R19)“

„Problém vidím teda určite v nedostupnosti bývania a vôbec v nastavení celého toho postupu ako získať u mladého dospelého, keď sa teraz ostentatívne obmedzujeme iba na tých mladých dospelých a ŠFRB, ako získať úver. Problém je v tom, že zákon je zákon, ŠFRB je organizácia zriadená štátom, takže sa riadi zákonom, no a čo milujú štátni [úradníci]? (...) Nechať si posledný deň lehoty na vybavenie všetkého. Takže keď vám zákon o ŠFRB a vyhláška a všetky tie vykonávacie predpisy k tomu umožňujú každý krok si natiahnuť na 30 dní, tak tí úradníci to urobia.“ (R19)

3.2 Sociálne nájomné bývanie

18

Sociálne bývanie ako nástroj na riešenie cenovo nedostupného bývania je zadefinovaný v Zákone č. 443/2010 Z. z. o dotáciách na rozvoj bývania a o sociálnom bývaní. Zákon definuje sociálne bývanie ako „bývanie obstarané s použitím verejných prostriedkov určené na primerané a ľudsky dôstojné bývanie fyzických osôb, ktoré si nemôžu obstarat bývanie vlastným pričinením a spĺňajú podmienky podľa tohto zákona. Sociálne bývanie je aj bývanie alebo ubytovanie financované s použitím verejných prostriedkov a poskytované v rámci starostlivosti podľa osobitných predpisov.“ (§ 21 ods. 1) Zákon okrem iného vymedzuje podmienky žiadateľov a žiadateľiek o sociálne bývanie, vrátane maximálne stanovenej hranice príjmov, a uvádza aj niekoľko špecifických skupín, medzi inými aj odchovancov a odchovankyne z CDR. Poskytovatelia sociálneho

bývania si určujú doplňujúce kritériá či priority podporované skupiny.

Mesto Košice malo v roku 2021 k dispozícii 1 191 sociálnych bytov, z toho 678 bytov v kategórii „byty pre dôchodcov“, 484 v kategórii „kompenzačné byty“, 27 bytov v kategórii „štartovacie byty“ a 2 bezbariérové byty (Mesto Košice, 2021). Aj napriek tomu, že Košice patria medzi mestá, ktoré majú v absolútnych číslach najvyšší počet nájomných bytov, pri ich prepočte na 100 obyvateľov sa v rebríčku slovenských miest v roku 2019 nachádzali až na 53. mieste, pričom priemerná čakacia doba na mestský nájomný byt bola 24 mesiacov (Fico, Ondrušová, & Škobla, 2019). Podľa výpovedí respondentov a respondentiek je zároveň sociálne nájomné bývanie jednou z priorít Programu hospodárskeho rozvoja a sociálneho rozvoja mesta Košice na roky 2022 až

2027, ktorý je v súčasnosti v štádiu prípravy (Magistrát mesta Košice, 2021).

Všeobecne záväzné nariadenie mesta Košice č. 194/2018 zároveň definuje podmienky, ktoré musia spĺňať žiadatelia a žiadateľky o sociálne byty, a to predovšetkým v súvislosti s dosiahnutou plnoletosťou, maximálnou výškou pravidelného mesačného príjmu, preukázaním platobnej schopnosti a tiež neexistenciou nesplnených záväzkov voči mestu. Zároveň § 7 ods. 2 pri kompenzačných bytoch stanovuje, že jedna zo všeobecných podmienok

na žiadateľov a žiadateľky o sociálne byty, ktorú stanovuje § 5 ods. 1c („nemá vlastné bývanie (nehnutelnosť určená na bývanie v jeho vlastníctve alebo v nájme) a tento stav si nezavinil svojím, hoci nedbanlivostným konaním“), sa v prípade odchovancov a odchovankýň z CDR zisťuje iba v „osobitných prípadoch, v ktorých je to vhodné vzhľadom na povahu sociálnej núdze (...) alebo na povahu krízovej životnej situácie v dôsledku náhlej sociálnej zmeny alebo zlých rodinných pomerov uchádzača“ (Mestské zastupiteľstvo v Košiciach, 2018).

3.2.1 Silné stránky systému sociálneho nájomného bývania z hľadiska možností bývania mladých dospelých z CDR

V Košiciach sme ako silnú stránku identifikovali predovšetkým úzku spoluprácu mesta s ďalšími aktérmi, ktorí sú aktívni v oblasti poskytovania nájomného bývania, rozvoja príležitostí nájomného bývania a postupného zvyšovania kapacít dostupných nájomných bytov, aj keď aktuálne počty dostupných nájomných bytov sú stále pomerne obmedzené. Takáto spolupráca má potenciál najmä z hľadiska cielenejšieho zamerania nástroja sociálneho bývania na mladých dospelých z CDR.

Zároveň však úzka spolupráca mesta a ďalších organizácií v oblasti sociálneho nájomného bývania umožňuje znižovanie prahu dostupnosti služby, keďže cieľová skupina mladých dospelých by sa v niektorých situáciách nekvalifiko-

vala na mestský nájomný byt kvôli nedostatočnej platobnej schopnosti. Spolupracujúce organizácie poskytujúce zároveň sociálnu službu v podpore zamestnanosti a udržania si zamestnania pomáhajú cieľovej skupine túto bariéru prekonať. Respondenti aj v tejto súvislosti zdôrazňovali predovšetkým snahu o zavádzanie **princípov Housing first** do praxe. Týka sa to predovšetkým spravovania sociálnych bytov, ktoré sú rozptýlené kvôli zjednodušeniu integrácie vylúčených a zraniteľných skupín, ale aj presadzovania sociálnej práce ako neodmysliteľnej súčasť nájomného bývania, ktorá na základe dlhodobej spolupráce s klientmi a klientkami rieši zvyšujúcu sa udržateľnosť bývania ohrozených skupín, a tiež podpory a poradenstva pri začleňovaní sa do

bežného života, vrátane nájdania a udržania si zamestnania (R1, R11). Príkladom takého projektu je projekt Nadácie DEDO, ktorá v spolupráci s mestom Košice a OZ Všetci pre rodinu prevádzkuje 17 nájomných bytov, ktorých súčasťou je aj aktívna participácia sociálnych pracovníkov a pracovníčok v procese (R11, R12). Okrem mesta a Nadácie DEDO možnosti nájomného bývania podľa respondentov a respondentiek poskytujú alebo sprostredkujú aj ďalšie neziskové organizácie, napríklad Úsmev ako dar či Arcidiecézna charita Košice. Aj keď nie je možné z verejne dostupných údajov jednoznačne identifikovať presný podiel mladých dospelých z CDR medzi klientami týchto organizácií, je možné skonštatovať, že sa medzi prijímatelmi sociálnych služieb vyskytujú pomerne často, a to aj napriek tomu, že byť odcho-

vancom alebo odchovankyňou nie je pri väčšine z nich hlavným kritériom výberu nájomcov (R11).

Spoločným znakom takýchto projektov a iniciatív je aj uvedomovanie si dôležitosti podporovaných foriem nájomného bývania, najmä vzhľadom na náročné podmienky, ktoré by klienti a klientky museli prekonať pri hľadaní si podnájmu na komerčnom trhu, čo pre nich neraz skončí neúspechom práve kvôli tomu, že z dôvodu svojej zraniteľnej životnej situácie tieto podmienky splniť nevedia: „to je výhoda pri sociálnom byte, že od vás si nepýtajú depozit. Pri komerčnosti sa stretávame s tým, že dvoj až trojmesačný, niekedy aj štvormesačný depozit chcú. Tam je ten problém. Ona už aj má na ten nájom, ale ako si má tá klientka našetriť tri nájomné dopredu?“ (R30)

3.2.2 Slabé stránky systému sociálneho nájomného bývania z hľadiska možností bývania mladých dospelých z CDR

Sociálne nájomné bývanie je vo všeobecnosti na Slovensku považované za neprístupné, ešte intenzívnejšie je to však pocitované práve v súvislosti s cieľovou skupinou mladých dospelých z CDR, pre ktorých je zároveň sociálnymi pracovníkmi a pracovníčkami vnímané ako jedno z najvhodnejších riešení (Vicenová & Ujházyová, 2021). Slabých miest z hľadiska prístupnosti sociálneho nájomného bývania, ale aj súčasného nastavenia kritérií a parametrov z hľadiska špecifickej situácie mladých dospelých z CDR je hneď niekoľko.

Jedným z kľúčových problémov identifikovaných respondentmi a respondentkami je fakt, že nájomných bytov vo všeobecnosti je **akútny nedostatok**. V kombinácii s tým, že mladí dospelí **nie sú z politického hľadiska považovaní za prioritnú cieľovú skupinu** prijímateľov či prijímateľiek sociálnych nájomných bytov, ide o vážnu prekážku v prístupnosti sociálneho nájomného bývania ako riešenia bytovej situácie mladých dospelých z CDR. Napriek tomu, že vo Všeobecne záväznom nariadení mesta Košice sú mladí dospelí z CDR označení

za jednu z cieľových skupín projektov mestského nájomného bývania, z praxe prideľovania nájomných bytov mesta Košice podľa respondentov a respondentiek jednoznačne vyplýva prioritou udeľovať nájomné byty, ktoré sú k dispozícii, prednostne rodinám s malými deťmi. Ide najmä o politickú prioritu, ktorá je výsledkom spoločenských tlakov: „tlaky sú, že prednosť je riešiť rodinu s malými deťmi, s maloletými deťmi. A tie vidia aj ľudia na ulici... takže ja chápem tieto tlaky.“ (R1) K nájomným bytom tak majú možnosť sa dostať tí mladí dospelí z CDR, ktorí už majú maloleté dieťa. Pre jednotlivcov je táto šanca výrazne obmedzená. „Keď je niekto jednotlivec a nezaloží si rodinu, tak skončí zase na ulici.“ (R30) Uznanie cieľovej skupiny mladých dospelých z CDR ako prioritnej skupiny z hľadiska alokácie sociálnych nájomných bytov sa teda javí ako jedno z potenciálnych riešení problému. „Určite by pomohlo, keby fond rozvoja bývania alebo nejaké iné štátne zdroje prispievali samosprávam na výstavbu pre túto skupinu alebo na rekonštrukciu bytov pre túto skupinu. Účelovo určené. Že nepovie sa len sociálne bývanie, lebo sociálne bývanie je široký pojem. Ale zamerané na bývanie pre mladých dospelých, prepustených, odchádzajúcich od niekiaľ.“ (R1)

V konečnom dôsledku teda aj v prípade splnenia potrebných kritérií je závažnou prekážkou pre mladých dospelých **čakanie v poradovníku, v ktorom ako skupina nie sú rozoznávaní ako prioritá.** „Nedostatok sociálnych bytov a strašne dlhé

poradovníky. Tieto deti, ktoré prichádzajú, oni nemôžu ísť na koniec poradia. Tam je ten problém, tieto deti idú vlastne z tepla, z detského domova, a musia to riešiť hneď. Pre nich zaradiť sa kdesi do poradovníka nie je riešením situácie, tu treba niečo iné, iný systém.“ (R1)

Ďalší z limitov a slabín súčasného systému fungovania nájomných bytov je **absencia prepojenia nájomného bývania so sociálnou prácou** v prípadoch zraniteľných a vylúčených skupín. Prítomnosť sociálneho pracovníka alebo pracovníčky je pritom v niektorých prípadoch nevyhnutná na zaistenie dlhodobej udržateľnosti jednotlivca alebo rodiny, schopnosti začleniť sa do bežného života či schopnosti udržať si zamestnanie. Už z predchádzajúcich výskumných aktivít Strediska vyplynulo, že v tomto ohľade existuje z hľadiska dostupných sociálnych služieb vážna medzera. Ako najprístupnejšie sa javia tie, ktoré podporu a pomoc pre mladých dospelých poskytujú v najintenzívnejšie miere, a to najmä zariadenia krízovej intervencie, akými sú domovy na polceste, zariadenia núdzového bývania, nocľahárne či útulky, ktoré však nie sú formami samostatného bývania (Vicénová & Ujházyová, 2021), čo nemusí byť vhodná forma a miera pomoci pre všetkých z tejto cieľovej skupiny.

Zároveň skúsenosti respondentov a respondentiek naznačujú, že v súlade s princípmi *Housing first* sprevádzanie klientov a klientok aj po nástupe do samostatného bývania v nájomnom byte výrazne

pomáha si bývanie udržať aj dlhodo-
 do. Bez tejto podpornej služby sa
 často stáva, že klienti alebo klientky
 situáciu nezvládnu a musia býva-
 nie opustiť, čomu by sa s podporou
 sociálnych pracovníkov alebo pra-
 covníčok dalo predísť (R11). Prob-
 lémom je však nielen to, že tento
 prístup spájajúci nájomné bývanie
 so sociálnou prácou zatiaľ nie je
 súčasťou strategických a koncepč-
 ných dokumentov, rovnako ako sa
 nedostatočne rozpoznáva dôleži-
 tosť multidisciplinárneho a holi-
 stického prístupu v práci s klientami
 a klientkami (R12). Respondentky
 a respondenti ako vážny nedosta-
 tok označujú nedostatok financií
 a najmä nedostatok zdrojov finan-
 covania na takýto typ práce. Naprí-
 klad zatiaľ čo na nájomné bývanie
 je možné získať podporu zo ŠFRB
 (viď vyššie), na sociálnu prácu spre-
 vádzajúcu nájomné bývanie takéto
 zdroje nie je možné použiť. „Vidíme,
 že pri sociálnych bytoch je potreb-
 né, aby tam bol nejaký sociálny pra-

covník. Je ale problém, pretože sme
 dostali peniaze zo Štátneho fondu
 rozvoja bývania a tí nám to nechcú
 dovoliť, lebo to môže byť využitie
 LEN na bývanie. (...) Nemôžeme
 použiť žiaden byt na nič iné, iba na
 bývanie. A my sme chceli, aby tam
 boli aspoň dočasne, kým si tí ľudia
 zvyknú. Takže nám to nedovolili.“
 (R1) Respondenti a respondentky
 síce zdôraznili, že aj v otázke pre-
 berania princípov *Housing first* do
 praxe nastal v poslednom období
 badateľný posun, napríklad v tom,
 že čiastkové prvky *Housing first* sa
 objavujú v dotačných výzvach či
 v ukazovateľoch kvality a úspešnos-
 ti implementovaných projektov na
 podporu bývania ohrozených a zra-
 nitelných skupín, aj keď tieto čiast-
 kové posuny sú stále blokované
 najmä politickou nepriechodnos-
 ťou chápania bývania ako ľudského
 práva (R11). „Je to stále v takom... vý-
 robnom procese“ (R33).

Ďalším problémom súvisiacim so
 sociálnym nájomným bývaním sa
 ukazuje aj **vylúčenosť** tohto typu
 bývania. V prípade mesta Košice
 sa totiž k aspektu nedostatku by-
 tov vyhradených na tieto účely
 pridáva aj lokalita bytov, ktoré
 na tento účel vyčlenené už
 sú. „Tých sociálnych bytov je
 obmedzený počet a aj keď
 sa nejaké objavia, tak sa na-
 príklad objavia na Luníku IX.
 A my máme klientky, kto-
 ré povedia, že tak ja radšej
 ostanem v krízovom centre.
 Pretože na Luník... nie je dôvod
 ísť do horšieho.“ (R14) Takéto byty
 sú problematické aj špecificky pre
 skupinu mladých dospelých z CDR,

„To isté
 ako koncentrované
 bývanie v rámci *Housing first*.
 Tiež to má svoju nevýhodu. Príklad je
 Luník IX, úplne najokatejší, učebnicový. Kde
 máte koncentrovanú chudobu, tak máte veľa
 chudoby. A to isté platí o tých domovákoch. Keď
 máte 4 domovákov, hoc aj zo 4 rôznych domovov,
 tak tam sa všetky tie patológie prehlbia, stretnú,
 to sa tak pospája a potom je z toho veľký prúser.
 Naozaj, vtedy decká upadajú do alkoholizmu,
 prostitúcie, toto je prúser. Čiže sú nezrelé,
 nie sú pripravené do života a sú ne-
 samostatní. Brutálne nesamo-
 statní.“ (R19)

najmä vzhľadom na to, že neposkytujú dostatočne motivujúce a stabilné prostredie pre mladých ľudí v citlivom procese osamostatňovania sa. „Je to buď Luník IX, Popradská, kde sú vyložene sociálne byty a tam to prostredie nie vždy je také prostredie, ktoré by bolo vhodné pre tieto deti. Lebo oni prichádzajú v podstate z detského domova, kde vládol poriadok. Kde niekto na ne dohliadal. A oni prídu do prostredia, kde si môžu kludne vybrať negatívny vzor. Takže tieto byty pre nich nie sú.“ (R1) Respondenti a respondentky pritom vidia riešenie situácie nielen v posilnení problematiky sociálneho nájomného bývania ako otázky s vyššou politickou prioritou, ale zároveň napríklad aj v intenzívnejšej motivácii developerov, ktorí by mohli byť zviazaní k vyčleneniu časti novopostavených bytov na účely sociálneho nájomného bývania. To by zároveň zabezpečilo rozptýlenie sociálnych nájomných bytov a tým pádom aj posilnenie integrácie zraniteľných skupín do spoločnosti (R11).

Úroveň politickej, ale aj celospoločenskej debaty je v tomto zmysle ďalším kľúčovým faktorom s priamym vplyvom na dostupnosť sociálneho nájomného bývania, (nielen) pre skupinu mladých dospelých z CDR ako zraniteľnej

a z hľadiska straty bývania ohrozenej skupiny obyvateľstva. Na jednej strane respondenti a respondentky vnímajú zásadný rozdiel medzi politickými sľubmi a realitou, a to najmä v oblasti výstavby nájomných bytov vo všeobecnosti, keďže vnímajú priamu skúsenosť s nedostatkom bytov a negatívnym postojom verejnosti v prípadoch, kedy sa niektoré byty dávajú do užívania ohrozeným alebo zraniteľným skupinám obyvateľstva. „Možno trochu viac štát by mohol, v tomto zmysle. Keď už bola sľúbená výstavba bytov, tak by bolo dobré ju vidieť, no my ju nevidíme. A vtedy by boli trochu obrúsené tie hrany, že by nebolo to, že im staviate a nám nie. Lebo to je veľmi, veľmi nebezpečné. A môže nám to ublížiť, nám, ktorí pracujeme s týmito ľuďmi. Sú rozdúchované vášne.“ (R2) Respondenti a respondentky zdieľali niekoľko skúseností so spisovaním petícií obyvateľov bytových domov, v ktorých sa nachádzajú nájomné byty, keď sa prideliť zraniteľným skupinám ohrozeným stratou bývania (R12), čo pripisujú všeobecnému problému s cenovo dostupným bývaním na Slovensku. „Myslím si, že tie bývania, keby boli dostupné, veľmi by to pomohlo zjemniť ten celkový problém. Lebo potom sa veľmi polarizuje spoločnosť.“ (R6)

„Cez jeden projekt sme postavili dvanásť bytov tu na Luníku IX. A veľmi potichu sme to robili. Lebo latentný rasizmus tu je, sa netvárame, že nie je. Veľmi potichučky, bol veľmi náročný výber ľudí. Museli byť všetci zamestnaní, teda aspoň jeden z rodiny. Deti museli chodiť do školy (...) tiež nesmeli mať dlžoby. A potom to nejaký novinár vyštúral a bolo to v novinách. Museli potom zastaviť pokec k tomu, lebo to bolo neskutočné. Zase im staviate a nám nič. Takže aj v tomto kontexte by som možno upozornil, že áno, treba pomáhať. Ale keď na Slovensku sa nemôžu bežní ľudia dostať k bežným alebo finančne zvládnuteľným bytom, tak potom nebudeme vedieť zachraňovať týchto mladých.“ (R2)

Špecificky pri skupine mladých dospelých z CDR sa ako zásadná komplikácia v prístupe k sociálnemu nájomnému bývaní ukazuje **schopnosť splniť kritériá a podmienky žiadosti o nájomné byty**, čoho dôsledkom je, že aj medzi respondentmi a respondentkami, ktorí s cieľovou skupinou mladých dospelých pracujú v praxi, sú sledovateľné pocity, že ide o neperpektívne riešenie, hlavne kvôli neúspešným skúsenostiam z minulosti. Ako problematická sa javí napríklad podmienka o pravidelnom príjme, a to napriek tomu, že ide z istého hľadiska o odôvodnenú požiadavku, najmä z dôvodu nutnosti zabezpečiť schopnosť platiť nájom. Zároveň však platí, že mladí

dospelí, ktorí práve opustili prostredie CDR, zamestnanie ešte nemajú, prípadne ho ešte nemajú dostatočne dlho, preto tam nastáva problém s nedostatočnou plynulosťou prechodu do samostatného života. „Presne je tu problém, že nespĺňajú kritériá a musia byť zamestnaní, lenže oni zatiaľ nie sú zamestnaní, tam je taký prechod v podstate.“ (R8).

Práve v tomto prechodnom období sa ako jedno z pozitívnych možných riešení ukazuje možnosť zotrvať v prostredí CDR do skončenia štúdia, prípadne do 25 roku života (viď nasledujúcu kapitolu), čo však nie je riešenie, ktoré je možné v prípade všetkých mladých dospelých. Nebezpečenstvom tejto situácie je preto isté **zacyklenie v hľadaní si práce a bývania** – je náročné nájsť si bývanie bez stabilnej a dlhodobej práce, ale je zároveň náročné nájsť si dlhodobú a stabilnú prácu bez adekvátneho, bezpečného a stabilného bývania. Existujúce výskumy pritom potvrdzujú, že medzi bývaním, prácou a finančným zabezpečením existuje úzke prepojenie (Lukšík, Škoviera, Hargašová, & Fico, 2017),

„Veľa rodinám sa podarilo, aj pomocou organizácie Dedo, že dostali sociálne byty. Ale ja si myslím, že nemám veľké šance na takúto pomoc. Lebo tam prihliadajú aj na to, či je človek zamestnaný. A keďže ja zatiaľ nie som zamestnaná, tak mi neschvália ten sociálny byt. Keďže som rodič na rodičovskej dovolenke.“ (R26)

príčom vyššie spomínané princípy sociálnej práce ako *Housing first* či *Rapid re-housing* zdôrazňujú práve to, že zabezpečenie stabilného bývania je spôsobom, akým je možné tento cyklus prelomiť. Respondenti a respondentky však upozorňujú, že vzhľadom na neadekvátne nastavený systém sociálnych služieb dochádza k tomu, že zraniteľné skupiny vo väčšej miere využívajú najmä sociálne služby krízovej intervencie, a to aj v prípadoch, kedy takto intenzívna sociálna služba už nie je nevyhnutná. „Proste nie je dobre nastavený celkový systém týchto sociálnych služieb. Aj by sme vedeli posunúť tú ženu, ale nemáme kam. A nie sú nájomné byty, nie sú možnosti podnájomov a tak ďalej. To znamená, že narážame už na celý ten blbý systém, že tá žena

je hotová na to, aby sa posunula, ale nemá kam ísť. My ju nemáme kam posunúť.“ (R14) Respondentom a respondentkám tak v praxi v prvom rade **chýbajú alternatívy, ktoré by pomohli preklenúť obdobie medzi zariadením krízovej intervencie s intenzívnou sociálnou službou a plne samostatným bývaním.** „Presne, filozofia. Tak jak je to s chránenými dielňami, že sa pomáha tým ľuďom, aby pracovali, aby si uchovávali tie stereotypné pracovné úkony, takisto je to aj s tým bývaním. Mohlo by to spadať pod sociálnu službu, taká postupnosť, že z útulku alebo zariadenia núdzového bývania, preklenutie bývania, kým sa nenašartuje, nezíska financie alebo sa mu pomôže zobrať úver, keďže už pracuje a má stály príjem. Taký medzník.“ (R34)

25

„Mali sme situácie, kedy klient pracoval, deti chodili do školy, do škôlky, mal príjem, ale nemal príjem dostatočný na to, aby si mohol zabezpečiť nejaký podnájom v Košiciach. Košice sú veľmi drahé na podnájom, práve tá čačka na poradovník na mestské byty bola veľmi dlhá a teraz je to tak kvázi hluché, že ten človek už nepotrebuje až tak tú sociálnu službu, ale nevie sa posunúť ďalej, aby mohol samostatne bývať.“ (R33)

3.3 Možnosť zotrvania v CDR po dovŕšení plnoletosti (tréningové bývanie)

Podľa Zákona č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele a o zmene a doplnení niektorých zákonov majú mladí dospelí vyrastajúci v CDR možnosť zotrvať v ňom aj po dovŕšení plnoletosti. CDR pod podmienkou uzavretia písomnej dohody s mladým dospelým môže pokračovať

v poskytovaní starostlivosti až do dovŕšenia 25. roku života: „Starostlivosť podľa odseku 1 môže byť mladému dospelému poskytovaná do jeho osamostatnenia sa, najdlhšie do 25 rokov veku. Osamostatnenie sa na účely tohto zákona je zabezpečenie si bývania a schopnosť samostatne sa živiť. Centrum s mla-

dým dospelým písomne dohodne podmienky zotrvania mladého dospelého v centre. Súčasťou písomnej dohody je aj plán prípravy na osamostatnenie sa mladého dospelého.“ (§ 55 ods. 2)

Na základe skúseností a zároveň v závislosti od možností a kapacít CDR sa táto situácia rieši buď zotrvaním v centre alebo zabezpečením formy tréningového bývania pre mladých dospelých, ktorí pod dohľadom pracovníkov a pracovníčok CDR bývajú samostatne

v prenájme zabezpečenom priamo centrom. Táto kapitola sa preto nevenuje možnosti zotrvať v CDR vo všeobecnosti, ale primárne špecifickej forme takéhoto tréningového bývania pre mladých dospelých, ktoré kombinuje dohľad, pomoc a podporu zo strany CDR voči mladým dospelým, ale zároveň poskytuje mladým dospelým možnosť fungovať samostatnejšie, s menšou mierou dohľadu než bol bežný v prípade pobytu v CDR do 18. roku života.

Podľa dostupných dát zverejnených Ministerstvom práce, sociálnych vecí a rodiny SR v meste Košice v roku 2021 pôsobili tri CDR v zriaďovateľskej pôsobnosti Ústredia práce, sociálnych vecí a rodiny a dve CDR zriadené akreditovaným subjektom a samosprávou (Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR, 2021a). Z praxe respondentov a respondentiek sme identifikovali dve centrá pre deti a rodiny, ktoré v súčasnosti v Košiciach prevádzkujú tréningové bývanie pre mladých dospelých.

26

„Už sú dva byty, čo nám zakúpili. Ešte majú kúpiť tretí. Ja som vedel, že tam pôjdem, tak som sa aj tešil, pretože konečne sa osamostatním, začnem sám fungovať. Už veľa vecí riešim za seba. Moc ani s nimi tu veľmi neriešim nič. Maximálne také veci, ktoré neviem sám ešte. Ale inak som taký viac-menej samostatný. (...) Ja sa snažím všetko učiť sám. Pretože nie vždy budem mať niekoho, kto mi pomôže, takže radšej sám všetko.“ (R17)

3.3.1 Silné stránky možnosti zotrvania v CDR po dovŕšení plnoletosti z hľadiska možnosti bývania mladých dospelých z CDR

„Napríklad detský domov v Hurbanove má v tom veľké úspechy, tí mladí dospelí, oni majú pre nich vytvorený byt, ktorý prenajímajú, tam môžu byť do 25 rokov. Tak väčšina chce ísť tam.“ (R2)

Zásadnou silnou stránkou tréningového bývania v CDR pre mladých dospelých je psychologická

rovina. Okrem toho, že táto forma bývania má pre mladých dospelých dôležitý význam v tom, že „býva-

jú na normálnej adrese“ (R11) namiesto toho, aby ich adresa bola CDR, z praxe respondentov a respondentiek vyplývajú aj ďalšie pozitívne aspekty. Tréningové bývanie poskytuje mladým dospelým najmä oporu **psychologickú**, vďaka ktorej je prechod do samostatného života pre cieľovú skupinu postupný. „Aj bežné dieťa v rodine, keď odíde v osemnástich preč, tak vždy sa má kam vrátiť. Vždy vie, že ten rodič tam je, aj keď možno, že na druhom konci sveta, ale keď je problém... tie deti sa štandardne nemajú kam vracieť, nemajú to bezpečné prostredie. My im vytvárame bezpečné prostredie na desať rokov, na pätnásť rokov.“ (R3) Tak ako pri deťoch vyrastajúcich v rodinách, 18. rok života je považovaný za príliš skorý na to, aby boli mladí do-

spelí schopní plnej samostatnosti, a to najmä v prípade, kedy nemajú žiadnu podporu zo strany biologickej rodiny či inej blízkej osoby (R9), ale aj preto, že ešte nemajú dostatok skúseností a rozhľadu na to, aby sa vedeli (nielen) v bytovej otázke zorientovať: „Keď už budú mať nejakých 26 rokov, už sú v tých CDR-kách veľmi schopní ľudia. A oni sa aj pripravia na to, našetria si peniažky, nemusia im to CDR-ko hneď dať tie peniaze v 18-tke, ktoré majú našetrené, zo sirotského a tak ďalej. A sú takí rozumnejší ako keď majú 18. Už premýšľa ten človek inak, a skôr sa vie osamostatniť, a naozaj je aj ten priestor na to osamostatnenie. Kdežto tých, čo pustia po 18-tke, tak tam ešte ten vývin neprebehlo celkom, je nedokončený.“ (R23)

27

„Naše deti nechcú od nás odísť. Boja sa, myslím si, že aj sa boja troška tej samostatnosti.“ (R8)

„To bolo iné, keď som bola na domčeku, bolo o mňa úplne postarané a zrazu som išla do bytu, kde tie začiatky boli trochu ťažšie. Tu nám s tým pomáhala [vychovávateľka] a nám tam ukazovala, že jak nakupovať, jak proste nemíňať peniaze... a nám ukazovala, ako sa máme o seba postarať, jak si nakúpiť, jak si navariť, keď dačo nevieme, že si to máme pozrieť cez internet. A vtedy mi to tak doplo, že už sa musím pomaly postaviť na svoje nohy, že príde ten čas, kedy ja odídem z toho detského domova, a musím vedieť si ísť niektoré veci vybaviť, platiť účty a tak.“ (R18)

Zo skúseností respondentiek a respondentov teda vyplýva, že forma tréningového bývania v CDR po dovŕšení samostatnosti je efektívnym spôsobom, ako sa mladí dospelí dokážu **vyrovnať najmä so strachom, ktorý v súvislosti s procesom osamostatňovania sa často pociťujú**: „považujem to za takú samozrejmosť, aby každý ten jeden detský domov mal zriadený presne takýto spôsob bývania pre tých mladých, pretože pre nich je to podľa mňa obrovský stres. To, že musím odísť z domova a musím ísť niekde, kde som

v živote nebol, zaradiť sa do spoločnosti, kde som nežil.“ (R3) Tréningové bývanie je preto respondentmi a respondentkami považované v prvom rade za spôsob, akým sa vyvažuje strach z osamostatňovania sa a zaradenia sa do spoločnosti, ktorý je riešený formou podpory a pora-

denstva zo strany CDR, a túžba po slobode a osamostatnení sa, ktorú mladí dospelí z CDR pociťujú a ktorá často spôsobuje, že sa z prostredia CDR založenom na pravidlách a kontrole snažia odísť čo najskôr (Vicenová & Ujházyová, 2021).

„Akonáhle dovŕšia osemnásť rok, tak idú k nám do nášho bytu. Je to byt, ktorý je neďaleko. Bývajú už samostatne. Samostatne sa o seba starajú. Môžu tu byť do dvadsiateho, prípadne dvadsiateho siedmeho roku života. Záleží, či pracujú, či študujú a tak ďalej. A oni už fungujú sami. (...) Od osemnástky už robia pokladňu oni sami. Čiže už preberajú zodpovednosť za seba. Dajme tomu, prvého ti prídu peniaze a ak ich do druhého minieš, no... musíš sa nejak zariadiť.“ (R21)

Tréningové bývanie zastrešené CDR je zároveň vnímané ako spôsob, akým sa **riešia problémy a výzvy spojené s finančnou gramotnosťou a narábaním s financiami**, ktoré sú sociálnymi pracovníkmi a pracovníčkami považované za jednu zo zásadných prekážok v procese úspešného osamostatňovania sa (Vicenová & Ujházyová, 2021), a to tým, že napriek možnosti otestovať si narábanie s peniazmi v praxi majú stále pod sebou záchrannú sieť v podobe sociálnych pracovníkov a pracovníčok z CDR, ktorí im vedia v prípade potreby poskytnúť pomoc, podporu a nasmerovanie. „Dá sa povedať, že je to jedna z možností, s ktorou asi aj počítali. Ja osobne to vnímam tak, že napríklad aj tie sedemnášť ročné dievčatá, ktoré spomínam, tak všetky tri to berú ako dobrú príle-

žitosť. Že majú ešte možnosť využiť tú pomoc. A našetriť si možno ešte nejaké peniažky, kým to ubytovanie vlastné budú ťahať ony samé. Kým ešte nedoštudujú a podobne. Čiže vnímam to tak, že ak by nebola táto možnosť, bolo by to pre nich psychicky náročnejšie.“ (R9) Aj respondenti a respondentky si uvedomujú dôležitosť tejto prechodnej fázy pre cieľovú skupinu mladých dospelých, ako aj jej priamu súvislosť s úspešným zaradením sa do života, vrátane nájdenia si stabilného a bezpečného bývania. „Snažíme sa ich pustiť do života, aby už mali minimálne tie tri mesiace nejakú stabilnú prácu. Aspoň z mojej strany. Že už keď máš prácu, choď. Aj keď sa snaží, že no ja už idem hneď alebo niečo, tak ešte podržíme, nájdeme spoločne prácu.“ (R21)

„No tak jasné, že musíme nejak pomáhať, usmerňovať ich, každý je z nich iný. Niektorí sa chytí skôr, niektorí neskôr, niektorí vôbec. Ale dostali na tú stravu, potom dostanú na také čo bežné potrebujú. Nevieť, na cestovné, hygienu. Peniaze im my dávame. A nie je to podmienka, ale snažíme sa ich viesť k tomu, že každý brigádu. Najmä keď je v lete, letné brigády.“ (R8)

3.3.2 Slabé stránky možnosti zotrvania v CDR po dovŕšení plnoleto- stí z hľadiska možností bývania mladých dospelých z CDR

Napriek nepopierateľným výhodám možnosti zotrvania v CDR aj po 18. roku života, najmä vo forme tréningového bývania pre mladých dospelých ako prechodnej fázy do samostatného života, ani v tomto prípade neplatí, že ide o všeobecne aplikovateľné riešenie, ktoré by plošne pomohlo celej cieľovej skupine. Ukazuje sa, že ide o vhodný nástroj pomoci pri situácii s bývaním pre časť mladých dospelých, avšak **nedokáže riešiť všetky potenciálne komplikované a rizikové situácie** ani všetkých mladých dospelých, ktorí si vyžadujú iný druh podpory

a pomoci. Nejde iba o to, že zotrvanie v tejto forme bývania je podmienené zodpovedným správaním, inými slovami „musí to byť niekto, kto vieme, že sa len tak nezoberie z pasie, nepodpáli záclony a podobne...“ (R21). Tým však respondenti a respondentky, ktorí a ktoré v tejto sfére s mladými dospelými pracujú, nepriamo naznačujú, že nie všetci mladí dospelí chcú alebo aj môžu o tejto forme bývania uvažovať.

29

Tak ako v prípade silných stránok tohto nástroja, aj slabé stránky identifikované respondentmi a respondentkami sa primárne objavujú v dvoch rovinách: **finančnej a psychologickej**. Z hľadiska podpory a ďalšieho rozvoja finančnej gramotnosti mladých dospelých respondentky a respondenti upozorňujú, že ani táto prechodná forma nemusí fungovať, a to najmä v prípadoch, ak mladí dospelí nie sú dostatočne aktívni napríklad pri aktívnej príprave na zamestnanie. „Tým, že sa im vybaví to bývanie a na tú stravu sa prispieva, to aj tak nepochopia celkom. Vedia, že stále príde, je ten-

„Bola možnosť tam ostať, ale ja si myslím... neviem, ako to je teraz, ale tie skupiny pre mladých dospelých, si myslím, že by potrebovali viac dohľadu, pretože oni sú to už síce dospelí ľudia, ale sú ešte mladí a hlúpi. V podstate sme nemali žiadny dohľad. Tam sme boli sami. (...) No a tam sme sa nazbierali taká partia, oni chodili na ľahšiu školu ako ja. Oni chodili na sociálnu prácu, ja som chodila na zdravotnú, na vysokú. No a tam ma prehovárali, že dnes nechod' do školy, pôjdeme von, alebo ostaň doma... No a ja som sa, mladá, hlúpa, nechala nahovoriť... no a potom mi to chýbalo.“(R26)

to mesiac na výživnom, teda ak poťahnem si na výživnom, požičiam, ale stále mám ten príjem, ale to sa im stále snažím prízvukovať a vysvetliť. Ty môžeš prísť o prácu, ten mesiac ako vykryješ, keď nemáš žiadnu rezervu?“ (R8) To je zároveň

dôvod, prečo ako súčasť tejto formy bývania sociálni pracovníci a pracovníčky zdôrazňujú dôležitosť motivovania cieľovej skupiny napríklad k tomu, aby boli aktívni pri hľadaní si brigád (pozri vyššie).

„Nechcel veľmi zostať. Dostal možnosť, s ním sa spisovala normálne dohoda, pretože po dovŕšení osemnásteho roku sa musí spísať dohoda o pobyte, kde sa trochu uvoľňujú pravidlá. Vždy je to o dohode, že kam pôjdeš, kedy prídeš, ako sa vrátiš, kde budeš...ale vždy je to o dohode. Nie, že sú to také úplne skonstatnené pravidlá ako pre tie mladšie deti... Bohužiaľ, samozrejme, platí pravidlo nefajčiť v priestoroch. Napriek tomu, že máš osemnásť rokov, proste nebudeš fajčiť v dome. Tento chlapec, bohužiaľ, tieto pravidlá nedokázal dodržať ani po niekoľkých upozorneniach. Tak sa zvolila možnosť, že bude musieť odísť. A vtedy sa mu pomohlo vybaviť domov na pol ceste.“ (R3)

30

Respondenti a respondentky pracujúci s cieľovou skupinou tiež vnímajú značnú mieru obáv a neistoty pokiaľ ide o budúcnosť aj pri mladých dospelých, ktorí v tréningovom bývaní v CDR ostali po dovŕšení plnoletosti. Na jednej strane to opäť súvisí aj s tým, či vo svojom živote majú blízku vzťahovú osobu, ktorá im môže poskytnúť podporu (R8), ale aj s tým, že túžba po slobo-

„Je dobré, že poskytnú tú finančnú čiastku deťom, ale zase na druhej strane si myslím, že nie je dobré... áno, oni majú zabezpečiť tomu dieťaťu, aby to dieťa malo kam ísť. Lenže ak dieťa povie, že ja idem bývať napríklad k Jožkovi Mrkvičkovi, dieťa to podpíše a už si ďalej nezistujú, či je to pravda alebo nie je to pravda. Im je to potom už jedno.“ (R26)

de je silná motivácia ovplyvňujúca **rozhodovanie v kritickom období procesu osamostatňovania sa**.

„Toto máme fakt len veľmi krátku dobu. Čiže zatiaľ je veľmi ťažko povedať, do akej miery budú chcieť, alebo by chceli tam ostať. Väčšinou sa to láme vtedy, keď príde plnoletosť a dostávajú sa vonku. Čiže vtedy oni zvažujú.“ (R20)

Medzi skúsenosťami respondentov a respondentiek sa objavovala aj technická prekážka v súvislosti so zabezpečením tréningového bývania mladých dospelých z CDR, spočívajúca v **administratívnych obmedzeniach** súvisiacich s tým, že CDR nedokáže vždy dostatočne promptne reagovať na realitný trh, a to najmä pri vysokom dopyte po podnájmoch, pretože „kto prvý príde a zoberie... u nás je to taký zdĺhavší proces (...)

lebo to funguje tak, že najprv musíme robiť prieskum“ (R8). Zároveň sa však objavujú aj **skúsenosti s obavami či predsudkami susedov**, ktorí vyjadrujú nesúhlas s nájomníkmi z CDR, podobne ako to bolo popísané pri formách sociálneho

nájomného bývania. „Keď poviem, že budú tam deti, mladí dospelí teda, a teraz každý... lebo my máme biele deti a Rómske deti. Už to je také, že veľmi nechcú, keď povieme, že sú z centra.“ (R8)

3.4 Sociálne služby krízovej intervencie

Sociálnymi službami krízovej intervencie sa rozumejú tie služby, ktoré sú zadefinované podľa Zákona č. 448/2008 o sociálnych službách a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov. V § 12 ods. 1 sú medzi službami krízovej intervencie zadefinované štyri služby, ktoré sú relevantné pre cieľovú skupinu mladých dospelých z CDR: nocľaháreň, útulok, domov na polceste a zariadenie núdzového bývania, pričom cieľom tohto typu služieb je, „aby poskytovali ľahko prístupné miesto podpory a pomoci pri začleňovaní do spoločnosti s ohľadom na špecifickosť nepriaznivej sociálnej situácie, v ktorej sa človek nachádza“ (Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR, 2021c). Cieľová skupina mladých dospelých z CDR síce nie je špecificky uvedená pri všetkých zariadeniach krízovej intervencie ako primárna cieľová skupina, na sociálne služby tohto typu sa však kvalifikujú.

Zatiaľ čo nocľaháreň (podľa § 25) poskytuje možnosť prenocovania a vykonania nevyhnutnej základnej osobnej hygieny, útulok (podľa § 26) poskytuje ubytovanie na určitý

čas a zároveň s tým aj viaceré druhy podpory, ako napr. sociálne poradenstvo, rozvoj pracovných zručností či záujmovú činnosť. Domov na polceste (podľa § 27) poskytuje sociálne služby osobe v nepriaznivej situácii, ktorá je špecificky zadefinovaná ako tá, „ktorá nemá zabezpečené ubytovanie po skončení poskytovania sociálnej služby v inom zariadení, po skončení náhradnej starostlivosti alebo po skončení ochrannnej výchovy“ (§ 27 ods. 1), čiže vrátane mladých dospelých z CDR. Zariadenie núdzového bývania (podľa § 29) je takisto cieleňé na špecificky zadefinované cieľové skupiny sociálnej intervencie v nepriaznivej situácii, najmä z dôvodu ohrozenia života a zdravia (§ 29 ods. 2). Podľa Centrálného registra poskytovateľov sociálnych služieb je v Košickom kraji registrovaných 11 nocľahární s celkovou kapacitou 270 lôžok, 17 útulkov s celkovou kapacitou 582 lôžok, 5 domovov na polceste s celkovou kapacitou 50 lôžok a 7 zariadení núdzového bývania s celkovou kapacitou 153 lôžok (Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR, 2021b), pričom niektoré zo zariadení zároveň poskytujú viaceré formy sociálnych služieb pre rôzne cieľové skupiny.

3.4.1 Silné stránky systému sociálnych služieb krízovej intervencie z hľadiska možností bývania mladých dospelých

Služby krízovej intervencie, ktorými sú napríklad útulky či nocľahárne, poskytujú nepopierateľnú výhodu zachytávania osôb v nepriaznivej situácii, ktoré čelia priamej hrozbe straty bývania. V prípade mladých dospelých z CDR by to teda malo **znamenat poslednú záchrana pred životom bez domova** v prípade, ak po odchode z CDR nemajú žiadnu podpornú sieť blízkej rodiny či iných vzťahových osôb. „Naše bývanie je len dočasné. Je to v podstate taká záchrana, aby sa nedostali na ulicu alebo do väzenia. To býva tiež veľmi časté. My sme krízová intervencia, a toto to vystihuje. Zabezpečíme to, aby pri odchode z náhradnej starostlivosti mladí neodišli na ulicu, alebo do toho väzenia.“ (R23) Keďže útulok aj nocľaháreň poskytujú rôzne formy sociálneho poradenstva, tieto formy sociálnej intervencie zároveň

poskytujú klientom a klientkám čas a podporu pri ďalšom rozvoji, napríklad v oblasti hľadania si pracovného uplatnenia, čo je nevyhnutné na to, aby si mohli následne zaistiť stabilnejšie a dlhodobejšie bývanie. „Pokiaľ je útulok pre jednotlivca, tak v podstate má bývanie, má všetko zabezpečené, môže si hľadať prácu, môže sa zdokonaľovať, predsa len majú nejaký ten dohľad nad sebou. Nieкого, kto im v tom pomáha, takže si myslím, že to je dobrá služba. Aj pre túto cieľovú skupinu.“ (R10) Okrem sociálneho poradenstva zariadenia krízovej intervencie poskytujú aj poradenstvo v oblasti psychológie či dokonca právnych služieb (R6), ale aj v oblasti podpory pri hľadaní zamestnania či orientácii sa v komunikácii s úradmi. „Sprevádzanie a dokonca priama distribúcia už ku konkrétnej inštitúcii. Toto vieme ponúknuť, ak spolupracujú, ak z tých alternatív si vyberie určitú možnosť, tak potom po tej osi ideme, presne mu vypracujeme mapu klienta, kde má napísané kroky, čo všetko treba, čo sa týka administratívy a naozaj my všetci preferujeme to, že toho klienta sprevádzame, doslovne by som povedala za ruku, ak je to potrebné, až za ruku.“ (R30)

Podľa vyjadrení respondentiek a respondentov pôsobiacich v Košickom kraji je zároveň silnou stránkou fakt, že rôzni poskytovatelia sociálnych služieb krízovej

„Ja som si myslela, že ten život je ľahší. Proste, bola som zatvorená a videla som len tú slobodu. Lenže už keď som odišla a proste nemala som ani...už keď to tak poviem, ani na chleba, tak som si to všetko uvedomila, že ten svet nie je gombička. Ja by som sa už viac pripravila na to, byť nimi, viac by som sa pripravovala. Lebo ja som tam bola a videla som len to, že sú slobodní tí ľudia. Že chcem tú slobodu hlavne. Nemyslela som na tie druhé veci.“ (R25)

intervencie v kraji **úzko spolupracujú a komunikujú v prípade nevyhnutnosti umiestnení klientov alebo klientok v núdzovej situácii.**

„Keď nie-kde končí klient pobyt, tak zvykne zariadenie zavolať do druhého zariadenia, alebo nahlásiť 'máme voľné miesta, ak máte nejakých ľudí v poradovníku, môžete ich kludne k nám poslať', že sme ako zariadenia núdzového bývania zosieťovaní, nielen Košice ako kraj, prípadne aj stred Slovenska, nahlasujú si zariadenia navzájom voľné kapacity, voľné miesta, aby sa dalo tu a teraz, keď je človek v ohrození, aby sa mu dala poskytnúť tá pomoc promptne.“ (R33) Respondenti aj respondentky zdôrazňovali, že práve komunikácia s ostatnými zariadeniami ako s partnermi a spolupracovníkmi a nie konkurentami a súpermi (R6)

je pre nich kľúčová pri poskytovaní nevyhnutnej podpory a pomoci osobám v nepriaznivej životnej situácii. Podobná forma komunikácie a spolupráce je viditeľná medzi zariadeniami krízovej intervencie a CDR, ktoré v predstihu komunikujú o možnostiach domovov na polceste pre mladých dospelých, ktorí dosiahli plnoletosť, prípadne sa k dosiahnutiu plnoletosti blížia. „Úzko spolupracujeme s Dorkou, tá je taký dobrý štartér pre nás. Je to blízko, je to v Košiciach. Chodíme tam na školenia, prezentácie. Bola som tam, myslím, mesiac a pol dozadu, kde nám predstavili izby, poukazovali nám, ako fungujú, aký majú režim, aby tie deti, tí mladí dospelí, sa nezľakli, že prechádzajú do niečoho neznámeho. Takže máme aj takéto spolupráce.“ (R21)

33

„Čo sa mi páči v našom zariadení, neviem ako to je u iných, ale mali sme prípady, kedy sme aj dvakrát, aj trikrát prijali späť klienta. Pretože to potreboval, v podstate skúsil si, išiel do podnájmu, a po roku a pol sa vrátil. Pretože problémy. Nezládol financie, stratil prácu. Potreboval znovu sa pokúsiť, a po nejakých siedmich, ôsmich, desiatich mesiacoch odišiel znovu, našporil si peniaze znovu, našiel si novú prácu a tak ďalej. A po tretíkrát, keď odišiel, je ustálený.“ (R24)

Krízové intervenčné riešenie špeciicky cielené pre mladých dospelých z CDR podľa zákona o sociálnych službách poskytujú domovy na polceste, ktorých súčasťou **okrem poskytovania ubytovania a sociálneho poradenstva je aj rozvoj pracovných zručností a pomoc a poradenstvo pri uplatňovaní na trhu práce** (§ 27 ods. 2b). Respondenti a respondentky v súlade s tým označovali túto formu sociál-

nej intervencie za „najčastejšie využívanú službu“ (R10); službu, ktorá je „prioritne pre túto cieľovú skupinu“ (R10), ale zároveň službu, ktorá je ako jedna z mála naozaj v praxi pre cieľovú skupinu mladých dospelých z CDR prístupná: „Ja netvrdím, že to je to najlepšie riešenie, ale najlepšie z možných.“ (R2) Práve poskytovanie podporných a poradenských služieb vnímajú respondenti a respondentky ako najsilnejšiu devízu

domov na polceste ako formy krízovej intervencie pre mladých dospelých z CDR, a to najmä v súvislosti

s už uvedenými výzvami v procese osamostatňovania sa.

„Vynikajúci príklad bol mladý chalanisko, ktorý od začiatku na sebe pracoval, bol aj v CDR-ku, má mnohopočetnú rodinu, kde všetci z tej rodiny skončili v sociálnych službách. A on sa chcel z tej rodiny vymaniť, prišiel k nám. My sme poznali tú rodinu. Ja som robila predtým na charite a už tam tá rodina bola. (...) A ten chalanisko doštudoval u nás... mne sa páčia prípady mladých ľudí, ktorí chcú, sú presvedčení o tom, že pre nich nie je nič problém, len to potrebujú vedieť. Potrebujú mať tie správne informácie.“ (R24)

3.4.2 Slabé stránky systému sociálnych služieb krízovej intervencie z hľadiska možností bývania mladých dospelých

34

Aj napriek nepochybne dôležitému významu zariadení krízovej intervencie a s tým súvisiacich foriem sociálnej pomoci pre osoby v nepriaznivej životnej situácii, najmä pri priamom ohrození stratou bývania, je stále nevyhnutné zdôrazňovať, že ide o také formy bývania, ktoré by mali fungovať ako posledné záchranné body pred úplnou

stratou bývania. Aj podľa Európskej typológie bezdomovectva a vylúčenia z bývania ETHOS (FEANTSA, 2005), ktorá chápe problematiku bezdomovectva komplexnejšie, je bývanie poskytované ako súčasť krízovej intervencie jednou z foriem bezdomovectva, čo je zároveň dôvod, prečo je problematické, ak sú práve tieto formy bývania vnímané ako tie najviac prístupné (Vicenová & Ujházyová, 2021). Tým hlavným dôvodom je to, že „to nie je služba, ktorá zabezpečuje bývanie. To je na prenocovanie, to je na bývanie.“ (R10) Respondenti a respondentky zdôrazňovali najmä to, že útulky a nocľahárne síce dokážu pomôcť vtedy, keď bezprostredne hrozí pouličné bezdomovectvo, avšak **nie je vhodné ich vnímať ako možnosti dlhodobého bývania pre mladých dospelých po odchode z CDR**, keďže nejde o motivujúce prostredie, ktoré mladí dospelí z CDR v tomto období potrebujú: „oni ešte nachytávajú od

„Je pravda, väčšina domovákov sa dostane do takého cyklu, migrujú zo zariadenia do zariadenia. Ja nie, ja vždy som bol taký trochu nad vecou a vždy som... neviem, povedia vám domáci, že ste namyslený... žily mi to netrhlo. Ja som si vždy tak išiel to svoje a ja som vždy bol tak nad vecou, s tým, že som bol som pomerne inak dost pripravený na život, tak ale predospeletý by som povedal.“ (R19)

tých dospelých kadejaké iné návyky. My nie sme izolovaní. Je tu voľný prístup zo všetkých strán. Čiže naši ľudia si dokážu preniesť alkohol, napríklad. No a tí sa hneď pridajú. (...) Ja to riešim tak, že hľadám iné, adekvátne zariadenie, kde by sa ten mladý dospelý mohol uchytiť. Alebo kde by bolo preňho vhodné prostredie. Lebo tuto určite nie je pre mladých dospelých.“ (R5) Zároveň však z praxe respondentov a respondentiek vyplýva, že mladí do-

speli z CDR často inú možnosť ako útulky nemajú, napríklad ak čerstvo po odchode z CDR nemajú dostatočne zastabilizovanú pracovnú situáciu, čo im bráni v úspešnom hľadaní dlhodobjšieho a stabilnejšieho bývania. „Musí pracovať. Tam je viac tých podmienok, ktoré väčšinou ani nespĺňa. A ešte keď sú čerstvo odchovaní, že už odchádzajú, tak tam jednoducho väčšinou končia v útlkoch pre bezdomovcov.“ (R32)

„My sme špecifický tím, že my naozaj musíme ubytovať rodiča s dieťaťom. To znamená, že my nie sme zameraní na to, že sme útulok pre mladých dospelých, ktorých ubytovávame, ale skôr by som povedala, že sa stane, že medzi tými matkami s deťmi sú také, ktoré vyrastali v iných zariadeniach. Potom sa dostanú aj k nám, pokiaľ už majú deti. Takže to je skôr sekundárne v tomto smere.“ (R14)

Z pohľadu mladých dospelých sa však ako problém neukazuje iba to, že nejde o vhodné prostredie, ale aj to, či vôbec sú k dispozícii **dostatočné kapacity zariadení**, v ktorých by sa mohli ubytovať. Respondenti a respondentky vnímajú ako problematické predovšetkým dostupné formy financovania na prevádzku týchto zariadení a s tým súvisiaci počet sociálnych pracovníkov a pracovníčok, ktoré tieto zariadenia dokážu zamestnať (R6), ale aj kapacitné obmedzenia v počte lôžok, ktoré môžu prevádzkovať (R6, R14), aj keď informácie o aktuálnej kapacitnej dostupnosti sa naprieč respondentmi a respondentkami líšili. Ako zásadnejšia limitácia v súvislosti s dostupnosťou služieb krízovej intervencie pre mladých dospelých z CDR sa však javí aj vymedzenie

cieľových skupín, ktorým tieto zariadenia poskytujú pomoc. „Naše služby sú špecifické na jednotlivca s dieťaťom, neberieme len jednotlivca, nezabezpečujeme službu pre jedného človeka, ale musí mať nejaké deti, alebo musí byť tehotná a každú chvíľu môže porodiť. Vtedy vieme zabezpečiť túto službu, ale pre jednotlivcov, ak nás osloví, že je iba sám, tých distribuujeme do iných zariadení, tým, že nespĺňa naše podmienky, aby sme ho prijali“ (R33). Respondenti a respondentky takéto obmedzenia vo vzťahu k cieľovej skupine mladých dospelých z CDR vnímajú nielen pri útlkoch a nocľahárňach, ale aj zariadeniach núdzového bývania, ktorých zameranie je primárne na rodiny alebo ženy s deťmi, prípadne osoby ohrozené na živote alebo zdraví, nie však

pre jednotlivcov ohrozených stratou bývania, čo sú cieľové skupiny, ktoré respondenti a respondentky vnímajú ako dôsledky politických priorit, ktoré situáciu mladých dospelých dostatočne nereflektujú.

Tým, že zariadenia krízového bývania majú v prvom rade poskytovať núdzové riešenia pre zraniteľné skupiny ohrozené stratou bývania, zároveň nevyhnutne obmedzujú maximálnu dobu zotrvania. V tejto súvislosti však respondenti a respondentky poukazujú na ďalšiu slabú stránku existujúceho systému krízovej intervencie, ktorého nastavenia **nedokážu pre klientov sociálnych služieb pôsobiť dostatočne motivujúco**, a to najmä pre tie osoby, ktoré absolvovali pobyt vo viacerých sociálnych zariadeniach, čo z pohľadu respondentov a res-

„Ja si myslím, že tu v krízovom centre v Košiciach je to lepšie ako v iných krízových centrách. Tým pádom, že tu sú v jednom byte maximálne dve rodiny. Kdežto v iných krízových centrách, napríklad aj v tom Trebišove, tam je veľký rodinný dom a tam žije viacej rodín a často sa stáva, že dokonca aj v jednej izbe žijú dve rodiny. Takže tam to súkromie je veľmi narušené.“ (R26)

pondentiek iba zvyšuje mieru ich závislosti na sociálnych službách. Viditeľné je to pri mladých dospelých z CDR práve kvôli tomu, že táto cieľová skupina vyrastala v ústavnej starostlivosti. „Nepoznajú iné prostredie ako prostredie sociálneho zariadenia. To znamená, že sú závislí od toho systému. Sú naučení, že mi nejakí pracovníci pomôžu, že ich nasmerujú a tak ďalej.“ (R14) Tieto limity okrem toho, že vytvárajú závislé osoby (R11), však následne spôsobujú aj nedostatok možností, ako sa z danej situácie vymaniť: „Ja si myslím, že kam sa potom tie deti dostávajú, sú ďalšie sociálne zariadenia, nejaké krízové ubytovania, útulky a tak ďalej. A potom sa následne rieši, prečo sú v útulku. Prečo potrebujú sociálne zariadenie. A oni sa tak cykli, lebo aspoň podľa toho, čo ja vnímam, nemajú inú možnosť ako ísť do iného sociálneho zariadenia.“ (R14) Jednou z príčin tohto stavu je však aj to, že existujúci systém sociálnych služieb síce ponúka možnosti krízovej intervencie ako poslednú záchranu pred úplnou stratou bývania, neponúka však dostatok možností pre tých, ktorí síce pomoc sociálnych pracovníkov a pracovníčok stále potrebujú, avšak v menšej miere (pozri kapitolu „Sociálne nájomné bývanie“). „Sme frustrovaní z limitov, že nevieme človeka niekam distribuovať, aby nebol v sociálnej službe. Lebo zariadenie je určitým spôsobom stále deformačné.“ (R33)

„Ak neštudujú, nemôžu ísť do domovov na polceste, pretože tie sú nastavené pre študujúcich mladých ľudí. To znamená, oni spadnú zo všetkého sita a ostanú len ako bezdomovci. Naozaj, reálne na ulici.“ (R32)

Nepostačujúce kapacity respondentí a respondentky intenzívne pociťujú aj v súvislosti s domovmi na polceste, a to najmä v kontexte toho, že ide o jedno z mála zariadení krízovej intervencie, ktorá je priamo zameraná na cieľovú skupinu mladých dospelých z CDR (R2, R5). Pre viacero z nich však **často ide o jedinú možnosť**. „Väčšinou je to o tom, že keď aj odídu, oni sa k nám vrátia. Odídu do iného domova na polceste. Tu na Slovensku je málo domovov na polceste pre dievčatá, väčšinou pre chlapcov. To je takisto veľká dilema u nás“ (R24)

Práve kvôli nedostatku iných možností sa však respondenti a respondentky stretávajú s tým, že v domovoch na polceste končia aj tí, ktorí by buď dokázali fungovať v samostatnom bývaní, prípadne bývaní s menej intenzívnou mierou sociálnej podpory než poskytuje domov na polceste, keby mali takú možnosť k dispozícii („čo by som chcela zmeniť je, aby nám už detské domovy

dávali naozaj len, len tých, ktorí sú na okraji“ (R24)), ale na druhej strane aj tí, ktorí samostatného bývania schopní nebudú ani v dlhodobom horizonte. „Ale zase aj niektoré CDR-ká púšťajú klientov po 18-tke. Takých, ktorí sú nezvládnuteľní, alebo majú nejaké diagnózy, práve ich posielajú k nám do domovov na polceste. Preto sa nám zmenila tá klientela, nie je to také ako to bolo predtým. Nikto už o nich nemá záujem.“ (R23) V takýchto prípadoch narážajú aj domovy na polceste na kapacitné, ale aj personálne limity, kvôli ktorým nie sú schopní poskytnúť pomoc a ubytovanie všetkým mladým dospelým z CDR, ktorí majú o ubytovanie v týchto zariadeniach záujem. „Domov na polceste je naozaj miesto, kde sa pracuje na svojpomoci, na procese osamostatňovania sa. To znamená, že takýto klient, kde je potrebná a viditeľná, nutná väčšia starostlivosť o toho klienta, tak nie je reálne, aby sme my pokryli služby podporovaného bývania.“ (R24)

„My tu máme 100 ľudí a niekedy tu máme 1 pracovníka. A v tých podporovaných bývaniach majú maximálne 12 detí a omnoho viac pracovníkov s inými pravidlami. Čiže my musíme v podstate robiť sociálnu službu domova a my nemôžeme robiť, nemáme na to, ani kvalifikáciu, ani nie sme zaregistrovaní ako podporované bývanie. Tam sú už ľudia s odkázanosťou. Čiže my tu nemôžeme každé ráno vstať a učiť tých klientov, pod' vstávať, teraz si urob raňajky, alebo niečo takéto. To by nebolo možné robiť.“ (R23)

3.5 Sociálne služby na riešenie nepriaznivej sociálnej situácie z dôvodu ťažkého zdravotného postihnutia a nepriaznivého zdravotného stavu

Druhú skupinu sociálnych služieb relevantných pre riešenie bývania mladých dospelých z CDR definuje zákon o sociálnych službách v § 12 ods. 1c. Ide predovšetkým o zariadenie podporovaného bývania a domov sociálnych služieb. Obidve služby sú určené osobám odkázaným na pomoc inej osoby, pričom zariadenie podporovaného bývania je určené osobám, ktoré sú do istej miery schopné viesť samostatný život pod dohľadom či monitorovaním (§ 34 ods. 2). Zatiaľ čo cieľom zariadení podporovaného bývania je „poskytnúť jej klientom a klientkam náležitý dohľad a podmienky simulujúce prirodzené rodinné/komunitné prostredie v čo najväčšej možnej miere“, v domovoch sociálnych služieb „sa poskytuje sociálna služba ambulantnou, alebo najviac týždennou pobytovou formou osobám, ktoré sú odkázané na pomoc iných fyzických osôb s najmenej

V. stupňom odkázanosti, alebo sú nevidiace, či prakticky nevidiace a ich stupeň odkázanosti je najmenej III“ (Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR, 2021d).

Podľa Centrálného registra poskytovateľov sociálnych služieb pôsobí v roku 2021 v Košickom kraji spolu 52 domovov sociálnych služieb (z toho 32 poskytovateľov, ktorí poskytujú pobytovú ročnú sociálnu službu) s celkovou kapacitou 1659 osôb a 15 zariadení podporovaného bývania s celkovou kapacitou 146 osôb (Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR, 2021b). Zariadenia uvedeného typu sú v prípade mladých dospelých z CDR relevantné iba v prípade zdravotného znevýhodnenia, kedy v dôsledku absencie rodiny či podpornej siete je ich situácia s odkázanosťou na inú osobu ešte náročnejšia.

3.5.1 Silné stránky systému sociálnych služieb na riešenie nepriaznivej sociálnej situácie z dôvodu ťažkého zdravotného postihnutia a nepriaznivého zdravotného stavu z hľadiska možností bývania mladých dospelých z CDR

Zariadenia podporovaného bývania, rovnako ako aj domovy sociálnych služieb, poskytujú možnosti riešenia bývania predovšetkým pre mladých dospelých, ktorí trpia rôznymi formami zdravotného postihnutia, vrátane mentálnych po-

rúch. Výhodou takýchto možností je nielen prítomnosť špecializovaných pracovníkov a pracovníčok pre dané typy diagnóz (R6), ale najmä v zariadeniach podporovaného bývania majú mladí dospelí **možnosť pod dohľadom žiť svoj život**

v takej miere samostatnosti, akú

zvládnú: „na základe lekárskej dokumentácie sa určuje stupeň odkázanosti na službu. A oni napríklad v tom podporovanom bývaní proste môžu fungovať pod dohľadom. No,

je tam ten postih, hej, zdravotný. Ale je to taký ideálny model, že tu si normálne vedú svoj život, varia, nakupujú, všetko, pod dohľadom, vedia sa odpichnúť do reálneho života.“ (R10)

„V súčasnej dobe je vysoké percento práve ľudí, ktorí majú psychiatrickú diagnózu a nie sú schopní samostatného bývania. Či už ide o znížený intelekt, alebo ide naozaj o niektoré psychiatrické diagnózy, alebo nie sú natoľko sociálne schopní, aby viedli ten samostatný život. Čiže riešime im, aby mali posudok, aby mali nárok na takéto podporované bývanie. A to je jedna z ciest. Alebo podporované bývanie je ešte tá ľahšia forma, ale mali sme aj prijímateľov, ktorým sme museli vybavovať DSS-ky.“ (R23)

Respondenti a respondentky zároveň vnímajú, že pre časť z detí vyrastajúcich v CDR nebude iná alternatíva riešenia situácie s bývaním ako priamy dôsledok nielen rôznych stupňov mentálneho postihnutia, ktoré medzi deťmi v CDR vnímajú, ale aj z dôvodu rôznorodých druhov a intenzity traumy, s ktorou sa deti vyrastajúce v ústavnej výchove musia vysporiadať v rannom veku.

„Stretávame sa s tým, že u drvivej väčšiny detí sa potom objaví časom nejaké mentálne postihnutie alebo pridruží sa k tomu nejaké psychiatrické ochorenie. Ale nešpecializujeme sa na to. Ak máme napríklad nejaké dieťa, ktoré už má naozaj výrazné psychiatrické poruchy, to sa snažíme potom riešiť a potom samozrejme presunom do špecializovaného zariadenia.“ (R3)

„Máme jednu takú skúsenosť. A ide už o premiestnených mladých dospelých. Oni boli premiestnení do zariadenia, ide o formu podporovaného bývania. Čiže relatívne samostatne. Nemali sme vhodnejšiu formu zariadenia pre nich. Keďže išlo o bratov, ktorí vedeli byť veľmi nápomocní, zvládajú niektoré činnosti samostatne, potrebujú nejaký zaujímavý program, taký aktívnejší spôsob života. Mali oslabené intelektové schopnosti. Jeden z nich mal ľahké a druhý stredné mentálne postihnutie, ale máme už aj spätnú väzbu od nich, lebo sme v kontakte, čiže vnímame to ako dobrú voľbu. Majú tam záhradu, zvieratká, rôzne aktivity. A možnosti nejakou sa rozvíjať v rámci svojich možností.“ (R9)

3.5.2 Slabé stránky systému sociálnych služieb na riešenie nepriaznivej sociálnej situácie z dôvodu ťažkého zdravotného postihnutia a nepriaznivého zdravotného stavu z hľadiska možností bývania mladých dospelých z CDR

Podobne ako pri už uvedených formách krízovej intervencie sa ako najvýraznejší problém z hľadiska skúseností respondentov a respondentiek javia **obmedzené kapacity v zariadeniach podporovaného bývania, ako aj domovoch sociálnych služieb, čo je čiastočne aj dôvod, prečo klienti, ktorí by takúto formu bývania potrebovali, končia v domovoch na polceste** (pozri predchádzajúcu kapitolu). „A pokiaľ je to naozaj už ten vyšší stupeň, a že je tam problém s ním pracovať, že nevie byť samostatný a naozaj potrebuje to sprevádzanie, a taký väčší dopad tej podpory, tam už to vidieť, že to je problém. A u nás, na východnom Slovensku, je náročné dostať mladého

dospelého do podporovaného bývania, to už sme veľakrát apelovali na tie CDR-ká, aby už im dopredu riešili skôr podporované bývanie a nie domov na polceste.“ (R23)

Okrem obmedzeného počtu zariadení, ktoré túto formu sociálnej služby poskytujú, je obmedzenie citelné aj v kapacitách osôb, ktoré tieto zariadenia vôbec dokážu prijať. „Na východnom Slovensku... nie je ich veľa a to je to. A dokonca oni sú veľmi limitovaní aj počtom. V podporovanom bývaní možno nesmie byť viac ako 10 alebo 12 klientov. A ukazuje sa, že je stále vyšší a vyšší počet potrebný, že je nutné im pomôcť týmto spôsobom.“ (R24)

3.6 Analýza spolupráce a komunikácie aktérov

Popri hodnotení možností, ktoré mladí dospelí majú alebo nemajú k dispozícii pri riešení situácie s bývaním po ukončení ústavnej starostlivosti, respondenti a respondentky reprezentujúci rôznorodý súbor inštitúcií a organizácií v štátnej, verejnej ale aj mimovládnej sfére zároveň hodnotili aj to, ako sa im spolupracuje a komunikuje s ostatnými aktérmi v procese.

Nasledujúca kapitola má preto ambíciu zhrnúť postrehy o tom, ako táto spolupráca a komunikácia

z pohľadu respondentov a respondentiek funguje alebo nefunguje. Zovšeobecniteľnosť hodnotenia spolupráce uvedených skupín aktérov je síce vzhľadom na obmedzený počet respondentov a respondentiek a najmä ich regionálnu pôsobnosť naviazanú iba na jeden okres limitovaná, napriek tomu však poskytuje pohľad do vzájomnej previazanosti aktérov na lokálnej úrovni a otvára otázky o prekážkach a výzvach pri riešení bývania mladých dospelých z CDR.

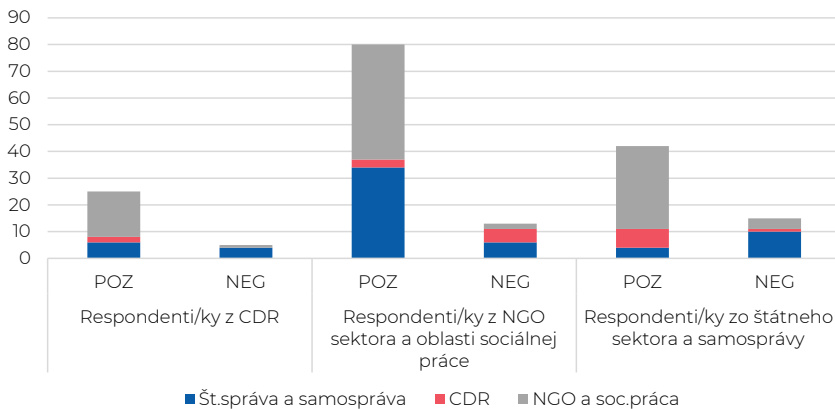
3.6.1 Vnímanie úlohy vybraných aktérov v procese pomoci a podpory mladým dospelým pri riešení situácie s bývaním z pohľadu respondentov a respondentiek

V hodnotení spolupracujúcich alebo partnerských inštitúcií vo výpovediach respondentov a respondentiek prevládalo hodnotenie, podľa ktorého bola spolupráca označovaná za funkčnú alebo pozitívnu. Toto hodnotenie prevažovalo nad negatívnym hodnotením pri všetkých troch skúmaných skupinách aktérov – CDR, mimovládny sektor a organizácie poskytujúce sociálne služby aj inštitúcie štátnej správy a samosprávy (Graf 1). Najčastejšie pozitívne hodnotenie pritom zo strany respondentov a respondentiek smerovalo k organizáciám pôsobiacim v rámci mimovládneho sektora alebo v oblasti poskytovania sociálnych služieb; k týmto aktérom sa prevažne pozitívne vyjadrovali respondenti a respondentky z CDR, mimovládneho sektora a sociálnych služieb aj zo štátnej správy a samosprávy. Zo strany mimovládneho sektora a sociálnych služieb bola do veľkej miery pozitívne hodnotená spolupráca a komunikácia aj s inštitúciami zo štátneho sektora a samosprávy. Táto skupina aktérov sa však zároveň najčastejšie vyskytovala v hodnoteniach skôr negatívnej alebo problematickej spolupráce a komunikácie.

Respondenti a respondentky sa vyjadrovali aj k spolupráci a komunikácii s konkrétnymi inštitúciami a organizáciami, ktoré z hľadiska riešenia situácie s bývaním pre

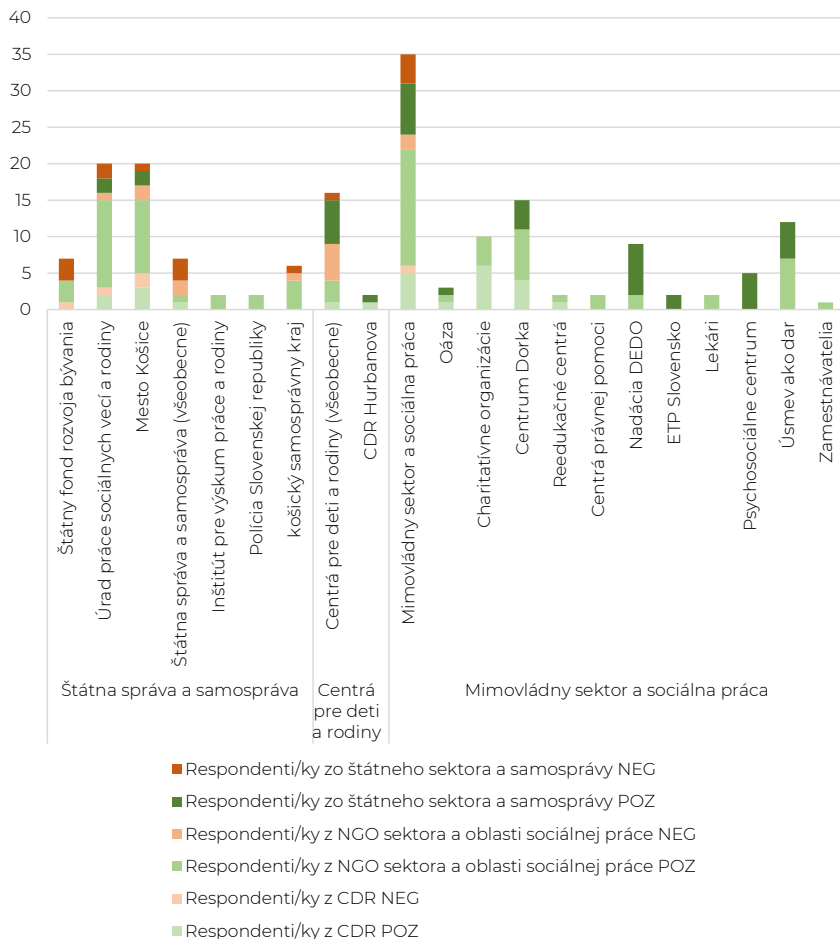
mladých dospelých z CDR považujú za relevantné. Graf 2 znázorňuje pozitívne a negatívne hodnotenia spolupráce a komunikácie s konkrétnymi inštitúciami (ale aj so skupinou aktérov v prípade, ak konkrétna inštitúcia nebola menovaná) zo strany respondentov a respondentiek podľa typu aktéra, ktorého zastupujú. Aj v tomto pohľade je pozorovateľná jednoznačná prevaha hodnotení respondentov a respondentiek, ktoré spoluprácu a komunikáciu s vybranými inštitúciami označujú za pozitívnu alebo funkčnú. Pozitívne hodnotenie bez akéhokoľvek negatívneho hodnotenia sa objavuje najmä medzi aktérmi pôsobiacimi v mimovládnom sektore a v oblasti poskytovania sociálnych služieb, čo zároveň poukazuje na dobre nastavenú a fungujúcu spoluprácu medzi inštitúciami na lokálnej úrovni. Naopak, skôr negatívne hodnotenia boli na základe skúsenosti respondentov a respondentiek namierené na ŠFRB, ÚPSVaR, mesto Košice a Košický samosprávny kraj; aj pri týchto inštitúciách však prevažujú pozitívne alebo funkčné hodnotenia, čo naznačuje, že v prípade negatívnych hodnotení mohlo ísť o individuálne negatívne skúsenosti hodnotiacich respondentov a respondentiek. Ďalšie negatívne hodnotenia sa objavili skôr v súvislosti so skupinou aktérov vo všeobecnosti, bez menovania konkrétneho aktéra.

Hodnotenie skupín aktérov zo strany respondentov a respondentiek

Graf 1 Hodnotenie spolupráce a komunikácie s aktérmi podľa typu zo strany respondentiek a respondentov
Zdroj: autorky

Hodnotenie jednotlivých aktérov zo strany respondentov a respondentiek

Graf 2 Hodnotenie spolupráce a komunikácie s jednotlivými aktérmi zo strany respondentov a respondentiek⁴
Zdroj: autorky

⁴ Hodnotenia respondentov a respondentiek sú označené ako POZ v prípade, ak bola spolupráca a komunikácia s danou inštitúciou ohodnotená ako funkčná alebo pozitívna, a NEG v prípade, ak bola spolupráca alebo komunikácia s danou inštitúciou ohodnotená ako problematická alebo negatívna.

3.6.2 Vnímanie úlohy vybraných aktérov v procese pomoci a podpory mladým dospelým pri riešení situácie s bývaním z pohľadu respondentov a respondentiek

Bližšie sme sa pozreli aj na to, v čom spočívajú pozitívne a negatívne hodnotenia jednotlivých aktérov zo strany ostatných respondentov a respondentiek, a to so zameraním najmä na tých aktérov, pri ktorých sa vyskytovali aj negatívne hodnotenia spolupráce či komunikácie (CDR a inštitúcie štátnej správy a samosprávy). Cieľom je upozorniť na slabé stránky foriem spolupráce a podporiť zvýšenie kvality komunikácie relevantných inštitúcií.

44

Pozitívne hodnotenia spolupráce a komunikácie s inštitúciami štátnej správy a samosprávy prevládali nad negatívnymi hodnoteniami, a zároveň sa častejšie k negatívnej spolupráci s týmito inštitúciami vyjadrovali respondenti a respondentky, ktorí tiež spadajú do kategórie štátna správa a samospráva. Negatívne hodnotenia spolupráce a komunikácie so štátnou správou a samosprávou sa týkali predovšetkým nedostatočnej efektivity komunikácie, slabej aktivity a tiež pocitovaného nezájmu zo strany niektorých inštitúcií pri riešení individuálnych problémových situácií s mladými dospelými z CDR v procese osamostatňovania sa. Na úrovni sociálnych politík boli kriticky hodnotené nejasne alebo neadekvátne nastavené priority, a to najmä v oblasti sociálneho nájomného bývania. Negatívne skúsenosti zo strany respondentov a respon-

dentiek s inštitúciami štátnej správy a samosprávy sa týkali aj zdĺhavosti vybavovania potrebných záležitostí pri podpore mladých dospelých z CDR či náročnosti byrokracie.

Naopak, pozitívne vyjadrenia na adresu inštitúcií štátnej správy a samosprávy sa objavovali naprieč skupinami respondentov a respondentiek a potvrdzujú najmä úzku spoluprácu a efektívne prepojenie inštitúcií na lokálnej úrovni. Pozitívne hodnotenie spolupráce a komunikácie s inštitúciami štátnej správy a samosprávy vo všeobecnosti sa týkalo najmä situácií, kedy tieto inštitúcie priamo podporujú zariadenia krízovej intervencie, prípadne komunikujú s respondentami a respondentkami o možnosti sociálneho bývania v pôsobnosti mesta.

Pozitívne hodnotenie spolupráce alebo komunikácie prevažovalo aj pri skúsenostiach respondentov a respondentiek s Centrami pre deti a rodiny. Aj v tomto prípade prevažovali pohľady označujúce túto spoluprácu či komunikáciu za efektívnu či funkčnú. Prevažne pozitívne hodnotili spoluprácu a komunikáciu s CDR respondenti a respondentky zastupujúci inštitúcie štátnej správy a samosprávy, zdôrazňujúc na základe priamych skúseností najmä ich aktivitu v snahe o nájdenie optimálneho riešenia bývania pre mladých dospelých, ktorí dosiahli plnoletosť. Hodnote-

nie spolupráce ako problematickej sa objavovalo najmä v súvislosti s individuálnymi prípadmi zlyhania komunikácie medzi inštitúciami,

a to najmä v súvislosti s potrebou zlepšenia a skvalitňovania procesu prípravy mladých dospelých vo fáze osamostatňovania sa.

Záver

Cielom tejto publikácie bolo podrobne analyzovať fungovanie vybraných nástrojov na riešenie situácie s bývaním mladých dospelých z CDR v praxi a vyhodnotiť silné a slabé stránky týchto nástrojov. Na základe výstupov prvej fázy tohto výskumu sme sa zamerali na päť najčastejšie spomínaných a tým (z pohľadu sociálnych pracovníkov a pracovníčok) najrelevantnejších nástrojov pre cieľovú skupinu mladých dospelých z CDR: úvery Štátneho fondu rozvoja bývania, sociálne nájomné bývanie, možnosť zotrvania v CDR po dovŕšení plnoletosti (tréningové bývanie), sociálne služby krízovej intervencie a sociálne služby na riešenie nepriaznivej sociálnej situácie z dôvodu ťažkého zdravotného postihnutia a nepriaznivého zdravotného stavu.

46

Vychádzajúc zo skúseností a postrehov respondentov a respondentiek je možné konštatovať, že dostupné nástroje riešenia bývania majú nepopierateľne silné stránky, ktoré sú mimoriadne prínosné a dôležité. Štátny fond rozvoja bývania napríklad poskytuje zvýhodnené podmienky čerpania úveru pri kúpe bytu pre skupinu odchovan-

cov a odchovankyň z CDR; Centrá pre deti a rodiny poskytujú možnosť zotrvania v CDR aj po dovŕšení plnoletosti a zariadenia krízovej intervencie (vrátane domovov na polceste) poskytujú široké spektrum sociálnych služieb, ale aj služieb právneho poradenstva a podpory v zamestnanosti pre klientov a klientky ohrozených stratou bývania, vrátane mladých dospelých prechádzajúcich procesom osamostatňovania.

Vyššie analyzované silné a slabé stránky dostupných nástrojov však zároveň ukazujú, že existuje vážna medzera v dostupných nástrojoch riešenia bývania, ktorá sa prejavuje najmä nedostatkom sociálnych nájomných bytov či už mestských alebo spravovaných inou právnickou osobou, ale aj takmer absentujúcou formou nájomného bývania sprevádzaného sociálnym poradenstvom a inými službami. Respondenti a respondentky zdôrazňovali, že zariadenia krízovej intervencie, ktoré už v predchádzajúcom výskume boli identifikované ako tie najprístupnejšie z existujúcich nástrojov, sú využívané aj klientmi a klientkami, ktorí už nepotrebujú tak intenzívnu mieru sociálneho poradenstva a podpory, ktorá im je poskytovaná, alternatíva (napríklad v podobe nájomného bývania v rámci komplexného balíka sociálnych služieb) však pre nich neexistuje. Dostupné riešenia sú pritom relevantné a nápomocné iba pre časť cieľovej skupiny (s vysokou mierou samostatnosti a bez pridružených problémov alebo, naopak, s veľmi nízkou prípad-

ne žiadnou mierou samostatnosti) a nie sú vhodné pre ostatných, ktorí čelia iným, rôznorodejším problémom a životným situáciám. **Uvedené teda iba potvrdzuje fakt, že nástroje na riešenie situácie s bývaním, ktoré sú k dispozícii pre mladých dospelých z CDR, fungujú plnohodnotne iba vtedy, keď sa vzájomne dopĺňajú, pretože na riešenie rôznorodých situácií je možné reagovať iba zvýšením dostupnosti rôznorodých nástrojov.** Preto je nevyhnutné zdôrazniť, že aj keď napríklad Štátny fond rozvoja bývania poskytuje zvýhodnené podmienky pre odchovancov a odchovankyne z CDR, čo je nepochybniteľne nástroj uľahčujúci riešenie situácie s bývaním jednej časti skupiny mladých dospelých z CDR, tento nástroj nemôže byť vnímaný ako jediný a hlavný nástroj riešenia problematiky prístupu k bývaniu tejto cieľovej skupiny.

Prípadová štúdia mesta Košice zároveň ukázala pomerne silné prepojenie organizácií a inštitúcií, ktoré sa na lokálnej úrovni venujú problematike bývania mladých dospelých po opustení CDR a podčiarkuje výhody plynúce s takto intenzívne fungujúcej a spolupra-

cujúcej siete inštitúcií rôznorodého zamerania. Z výpovedí respondentov a respondentiek vyplýva, že pomerne intenzívna spolupráca a komunikácia najmä medzi organizáciami z mimovládneho sektora a organizáciami poskytujúcimi sociálne služby sa odráža aj vo vyššej úspešnosti pri poskytovaní pomoci cieľovej skupine mladých dospelých z CDR, a to najmä v situácii, kedy sú v bezprostrednom ohrození stratou bývania. **Menšie rezervy boli respondentami a respondentkami identifikované pri spolupráci a komunikácii s inštitúciami štátnej správy a samosprávy, a súviseli najmä s tým, ako sú nastavené politické priority mestského nájomného bývania a sociálnych služieb,** ale aj byrokratické procesy, ktoré podľa výpovedí respondentov a respondentiek prispievajú k obmedzovaniu možnosti pomoci a podpory pre cieľovú skupinu. **Napriek uvedeným negatívnym zmienkam je celkové hodnotenie spolupráce a komunikácie pozitívne, orientované na úspešné kroky alebo možné plány, čo môže byť odrazom dlhodobejšej snahy o hľadanie spoločných riešení v oblasti bývania.**

Odporúčania Strediska

Na základe zistení z druhej fázy výskumu Stredisko odporúča:

Ústrediu práce sociálnych vecí a rodiny SR, aby:

- vytvorilo podporné mechanizmy pre zapojenie detí a mládeže z CDR do dlhodobých programov osobnostného rozvoja (posilňovanie sociálnych zručností, zručností pre život, vnútornej rovnováhy, rešpektujúcich vzťahov), ako aj vzdelávacích programov smerujúcich k vyššiemu povedomiu detí a mládeže o ich právach;
- revidovalo spôsob a metódy udržiavania kontaktu s mladými ľuďmi po ich odchode z CDR tak, aby sa v evidencii lepšie zachytili aj neisté formy bývania, a aby bolo možné adresnejšie a efektívnejšie poskytnutie podpory v prípade potreby;
- realizovalo monitoring zameraný na aktuálne prekážky CDR pri zavádzaní tréningového bývania a v spolupráci s CDR navrhlo potrebné podporné kroky, ktoré umožnia jeho efektívnejšie a intenzívnejšie zavádzanie do praxe;
- posilnilo zdieľanie osvedčenej praxe pri poskytovaní tréningového bývania medzi CDR zahŕňajúc všetky fázy, vrátane prípravy mladých ľudí, výberu vhodného bytu, nastavenia pravidiel a komunikácie s mladými ľuďmi počas užívania bytu, podpory odchodu z bývania a pod. s cieľom prevencie nezvládnutia samostatnosti počas tréningového bývania;
- cielene podporovalo vzájomnú komunikáciu aktérov o možnostiach riešenia bývania pre mladých dospelých z CDR a taktiež zvýšenie povedomia o rôznych možnostiach týchto riešení medzi sociálnymi pracovníkmi a pracovníčkami.

Centrám pre deti a rodiny, aby:

- intenzívnejšie vyhodnocovali dostupné možnosti na úrovni mesta a regiónu s cieľom identifikovať rôzne stratégie, vrátane overenia informácií o podmienkach zvýhodnených úverov ŠFRB, dostupnosti mestských nájomných bytov alebo iného zvýhodneného bývania;
- podporovali zavádzanie tréningového bývania s pokračujúcou podporou odborného personálu, ktorá sa ukazuje ako kľúčová pre úspešný proces osamostatnenia;
- rozvíjali spoluprácu s organizáciami neformálneho vzdelávania, ktoré môžu poskytnúť podporu formou programov osobnostného rastu detí a mládeže;
- aktívnejšie vstupovali do miestnej politiky sociálneho bývania s cieľom zviditeľniť záujmy a potreby mladých dospelých v CDR, keďže ako cieľová skupina nie sú zastúpení inými aktérmi, a tiež aby aktívnejšie nadväzovali dlhodobejšie a intenzívnejšie formy spolupráce s ostatnými relevantnými aktérmi na lokálnej a regionálnej úrovni.

Samosprávam, aby:

- v oblasti ďalšieho rozvoja sociálneho bývania systematicky rozširovali dostupné formy nájomného bývania tak, aby zahŕňali aj rôznorodé úrovne podpory sociálnych služieb, a tým zaplnili medzeru medzi krízovou intervenciou a samostatným nájomným bývaním;
- v oblasti sociálnej bytovej politiky nastavili kritériá a politické priority podľa mapovania aktuálnych potrieb a rôznorodosti sociálnych skupín, a predovšetkým odstránili prekážky, ktoré spôsobujú vylúčenie mladých ľudí z CDR zo sociálneho bývania;
- (naďalej) podporovali spoluprácu a komunikáciu naprieč aktérmi a zapájanie aktérov z oblasti poskytovania sociálnych služieb, práce s mládežou a CDR, nielen do rozhodovacích procesov, ale aj do tvorby koncepčných a strategických dokumentov na miestnej a regionálnej úrovni.

Ministerstvu práce, sociálnych vecí a rodiny SR, aby:

- vytvorilo podmienky pre intenzívnejší rozvoj sociálnych služieb podporovaného bývania v samosprávach nie len pre klientov a klientky so zdravotným znevýhodnením ale aj pre ľudí, ktorí/é sú v procese osamostatňovania sa vrátane mladých ľudí z CDR a tak ich presmerovať zo služieb krízovej intervencie (napr. domovov na pol ceste) a posilniť ich samostatnosti;
- vytvorilo podmienky a poskytovalo intenzívnejšiu finančnú podporu, ale aj zvyšovanie povedomia o prínose projektov založených na princípoch *Housing first* a *Rapid re-housing*, najmä tých foriem, ktoré poskytujú pomoc a poradenstvo v rôznych stupňoch intenzity podľa toho, akú formu pomoci klienti a klientky potrebujú;
- zahrnulo mladých ľudí z CDR do pripravovanej stratégie prevencie bezdomovectva a podporilo rozlišovanie rôznych foriem ohrozenia stratou bývania podľa klasifikácie ETHOS, zároveň tiež aby podporilo mapovanie identifikovaných foriem ohrozenia stratou bývania na lokálnej úrovni miest a regiónov.

Ministerstvu dopravy a výstavby SR, aby:

- prehodnotilo kritériá a proces schvaľovania žiadostí pre cieľovú skupinu odchovancov z CDR ako žiadateľov o úvery na obstaranie bytu tak, aby lepšie zohľadňovali životné okolnosti tejto cieľovej skupiny, ako aj podmienky reálného trhu (napr. lehota vybavenia žiadosti, kritériá platobnej schopnosti, spracovanie dokumentov potrebných pre schválenie žiadosti), s cieľom zvýšiť prístupnosť tohto nástroja;
- posilnilo aktivity smerujúce k propagácii čerpania úveru zo ŠFRB ako možnosti pre mladých dospelých z CDR na zabezpečenie si vlastného bývania a zvyšovania informovanosti relevantných aktérov a mladých ľudí o podmienkach týchto produktov;
- prehodnotilo kritériá a podmienky pre úverové produkty určené pre samosprávy a iné právnické osoby, ktoré budú motivovať a podporovať k adresnému vytváraniu možností bývania pre cieľovú skupinu mladých dospelých z CDR a zároveň nebudú vylučovať poskytovanie podporných sociálnych služieb v obstarávaných nehnuteľnostiach.

Bibliografia

- Beňová, N., & Matiaško, M. (2018). *Právo na bývanie*. Bratislava: Proti prúdu.
- Cunningham, M., & Batko, S. (2018). *Rapid Re-housing's Role in Responding to Homelessness*. Washington: Urban Institute. Dostupné na Internet: https://www.urban.org/sites/default/files/publication/99153/rapid_re-housings_role_in_responding_to_homelessness.pdf
- Dráb, J., Mikudová, J., Bodáčzová, M., & Antalová, V. (2019). *Práca s ľuďmi bez domova prináša ovocie celej spoločnosti*. Bratislava: Inštitút environmentálnej politiky.
- FEANTSA. (2005). European Typology of Homelessness and Housing Exclusion. Dostupné na Internet: <https://www.feantsa.org/download/ethos2484215748748239888.pdf>
- Fico, M. (2012). *Mladí ľudia odchádzajúci z detských domovov a ich uplatnenie na trhu práce*. Bratislava: Inštitút pre výskum práce a rodiny.
- Fico, M. (2017). *Práca s deťmi v detských domovoch a ich pracovné uplatnenie po odchode*. Bratislava: Inštitút pre výskum práce a rodiny.
- Fico, M., Ondrušová, D., & Škobla, D. (2019). *Prieskum nájomného bývania a mestských ubytovní v okresných mestách SR*. Bratislava: Inštitút pre výskum práce a rodiny.
- Kriglerová, E., Chudžíková, A., & Medlová, K. (2015). *Štátne deti na jednej lodi?* Bratislava: Centrum pre výskum etnicity a kultúry.
- Lukšik, I., Škoviera, A., Hargašová, L., & Fico, M. (2017). *Kvalita života detí a mladých ľudí v ústavnej starostlivosti*. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis.
- Magistrát mesta Košice. (2021). *Scenár pre Košice*. Dostupné na Internet: [scenarprekosice.sk](https://www.kosice.sk/scenarprekosice.sk)
- Martijn, C., & Sharpe, L. (2006). Pathways to youth homelessness. *Social Science & Medicine*, 62(1), 1-12.
- Mesto Košice. (2021). *Zoznam bytov vyčlenených pre osobitné sociálne skupiny obyvateľov mesta Košice*. Dostupné na Internet: <https://static.kosice.sk/s/1d3ca3eabc47ed098b5668236c8/show>
- Mestské zastupiteľstvo v Košiciach. (2018). *Všeobecné záväzné nariadenie mesta Košice č. 194/2018: Pravidlá prenajímania bytov pre osobitné sociálne skupiny obyvateľov mesta Košice*. Dostupné na Internet: <https://static.kosice.sk/vzn/doc/sfngceO3AiQOkfn/vzn194.pdf>
- Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR. (2021a). *Adresár zariadení na výkon opatrení SPODaSK*. Dostupné na Internet: https://www.upsvr.gov.sk/zariadenia-socialnopravnej-ochrany-deti-a-socialnej-kurately/detske-domovy/zoznam-detskych-domovov-a-ine-zariadenia.html?page_id=123896

Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR. (2021b). *Centrálny register poskytovateľov sociálnych služieb*. Dostupné na Internete: <https://www.employment.gov.sk/sk/centralny-register-poskytovatelov-socialnych-sluzieb/>

Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR. (2021c). *Sociálne služby krízovej intervencie*. Dostupné na Internete: <https://www.employment.gov.sk/sk/rodina-socialna-pomoc/socialne-sluzby/ponuka-socialnych-sluzieb/socialne-sluzby-fyzicke-osoby-ktore-nemaju-zabezpecene-nevyhnutne-podmienky-uspokojovanie-zakladnych-zivotnych-potrieb.html>

Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR. (2021d). *Sociálne služby na riešenie nepriaznivej sociálnej situácie z dôvodu ťažkého zdravotného postihnutia, nepriaznivého zdravotného stavu alebo z dôvodu dovriešenia dôchodkového veku*. Dostupné na Internete: <https://www.employment.gov.sk/sk/rodina-socialna-pomoc/socialne-sluzby/ponuka-socialnych-sluzieb/socialne-sluzby-riesenie-nepriaznivej-socialnej-situacie-z-dovodu-tazkeho-zdravotneho-postihnutia-nepriazniveho-zdravotneho.html>

Ondrušová, D. (2016). *Záverečná správa z výskumu a sčítania ľudí bez domova na území mesta Bratislavy v roku 2016*. Bratislava: Inštitút pre výskum práce a rodiny.

Ondrušová, D., & Fico, M. (2018). *Podkladový materiál koncepcie prevencie a riešenia bezdomovectva na národnej úrovni*. Bratislava: Inštitút pre výskum práce a rodiny.

Ondrušová, D., Gerbery, D., Fico, M., Filadelfiová, J., Grandtnerová, L., & Lorenc, I. (2015). *Ľudia bez domova: príprava a realizácia empirického výskumu, analýza nástrojov prevencie a riešenia bezdomovectva*. Bratislava: Inštitút pre výskum práce a rodiny.

Organizácia spojených národov. (1948). *Všeobecná deklarácia ľudských práv*.

Organizácia spojených národov. (1966). *Medzinárodný pakt o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach*.

Rochovská, A. (2013). *Špecifiká potrieb mladých ľudí bez domova v prostredí Bratislavy*. Bratislava: Iuventa.

Roman, R., & Wolfe, P. (1995). *Web of Failure: The Relationship Between Foster Care and Homelessness*. National Alliance to End Homelessness .

Štátny fond rozvoja bývania. (2021a). *Bývajte vo svojom*. Dostupné na Internete: <https://www.sfrb.sk/ziadatel/byvajte-vo-svojom/>

Štátny fond rozvoja bývania. (2021b). *Staviame s Vami nájomné byty*. Dostupné na Internete: <https://www.sfrb.sk/ziadatel/staviame-s-vami/>

Tsemberis, S. (2010). *Housing First: The Pathways Model to End Homelessness for People with mental Illness and Addiction*. Minneapolis: Hazelden Press.

Ujházyová, M. (2019). Príklady dobrej praxe. In M. Riečanský, G. Palovčíková, & M. Ujházyová (Ed.), *Právo na bývanie. Výskumné sondy v oblasti uplatňovania práva na bývanie na Slovensku* (s. 110-177). Bratislava: Slovenské národné stredisko pre ľudské práva.

UN Committee on Economic, Social and Cultural Rights. (1991). *General Comment No. 4: The Right to Adequate Housing (Art. 11 (1) of the Covenant*. CE-SCR.

Vicenová, R., & Ujházyová, M. (2021). *Mladí dospelí z centier pre deti a rodiny a uplatňovanie práva na bývanie*. Bratislava: Slovenské národné stredisko pre ľudské práva.

Zákon č. 443/2010 Z. z. o dotáciách na rozvoj bývania a o sociálnom bývaní.

Zákon č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Zákon č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 150/2013 Z. z. o Štátnom fonde rozvoja bývania.

Zoznam grafov

Graf 1	Hodnotenie spolupráce a komunikácie s aktérmi podľa typu zo strany respondentiek a respondentov	42
Graf 2	Hodnotenie spolupráce a komunikácie jednotlivými aktérmi zo strany respondentov a respondentiek	43

Príloha 1: Zoznam respondentov a respondentiek

ID	Oblasť pôsobenia
R1	Samospráva a štátna správa
R2	Samospráva a štátna správa
R3	Centrá pre deti a rodiny
R4	Centrá pre deti a rodiny
R5	NGO sektor a oblasť sociálnej práce
R6	NGO sektor a oblasť sociálnej práce
R7	Samospráva a štátna správa
R8	Centrá pre deti a rodiny
R9	Centrá pre deti a rodiny
R10	Samospráva a štátna správa
R11	NGO sektor a oblasť sociálnej práce
R12	NGO sektor a oblasť sociálnej práce
R13	NGO sektor a oblasť sociálnej práce
R14	NGO sektor a oblasť sociálnej práce
R15	Samospráva a štátna správa
R16	Mladí dospelí
R17	Mladí dospelí
R18	Mladí dospelí
R19	Mladí dospelí
R20	Samospráva a štátna správa
R21	Centrá pre deti a rodiny
R22	Centrá pre deti a rodiny
R23	Centrá pre deti a rodiny
R24	Centrá pre deti a rodiny
R25	Mladí dospelí
R26	Mladí dospelí
R29	NGO sektor a oblasť sociálnej práce
R30	NGO sektor a oblasť sociálnej práce
R31	NGO sektor a oblasť sociálnej práce
R32	NGO sektor a oblasť sociálnej práce
R33	NGO sektor a oblasť sociálnej práce
R34	NGO sektor a oblasť sociálnej práce